
Jeg drar innen to uker!

Om usikkerhet og migrasjonsmønstre i Xela, Guatemala

Øystein Backelin

Masteroppgave i Sosialantropologi, Universitetet i Bergen

Oktober 2008

Forord

Med en viss tilfredsstillelse kan jeg nå levere masteroppgaven min. Jeg vil gjerne takke alle mine informanter og gode venner i Xela, Guatemala. Mil gracias a todos mis amigos en Xela! Jeg er takknemlig ovenfor alle de bra personene jeg møtte som ble mine informanter.

Spesielt takk til mine venner og bekjente i språkskolen jeg gikk på, dere var til stor hjelp og oppmuntring gjennom hele feltarbeidet! También, abrazos muy grandes a Ligia y Megan!

Takk til Mari-Kristine for gjennomlesning og gode tips! Takk til klassen min og andre bra folk i 8.etage på instituttet for et trivelig studiemiljø! Ellers stor takk til Jon Michael for gjennomlesninger, praktisk hjelp og gode tider i Zetlitz! Tusen takk til Toril for gjennomlesninger, korrekturlesning og mye mer! Også takk til John Chr. Knudsen for stødig og kyndig veiledning.

Øystein Backelin

Oslo, 17. oktober 2008

Innhold

Forord	3
Kapittel 1: Risiko og usikkerhet blant guatemalanere og feltarbeid i Xela	6
Valg av tema.....	7
Fokus og problemstillinger for oppgaven	7
Teoretisk perspektiv	9
Innpass i felten og innsamling av data	10
Utfordringer ved feltarbeiderrollen	11
Kapittel 2: Etnografi: Klasseskiller, kriminalitet og migrasjon	15
Innledning.....	15
Et oligarkisk klassesamfunn.....	16
Historisk bakgrunn og nåtidens kriminalitet og vold	19
Xela: feltarbeidsstedet	22
Gatebildet	23
Migrasjon fra Guatemala og regionen historisk sett	25
Kapittel 3: Risiko ved migrasjon og usikkerhet i Xela	27
Introduksjon: Hvem er migrantene?.....	27
Coyotesystemet, økonomisk risiko og kroppslig risiko	30
Brando: Å leve med høy risiko	33
Usikkerhet på grunn av alkoholvaner: Julio.....	39
Bosituasjon, arbeidsmarked og utdanning i Xela.....	45
Julios fremtidsplaner og jobbsituasjon.....	48
Oppsummering	50
Kapittel 4: Migranternes erfaringer og strategier.....	51
Regelredegjøring av den lovlige strategien	51
Blanca: både legal og illegal migrant.....	54
Ronny: tilbake i Guatemala.....	58
Skredderne: illegale migranter og forsørgere.....	60
Migrantidentitet og kategorisering av migranter.....	62
Kapittel 5: Fremtidsutsikter og avsluttende bemerkninger	68
”Mano dura”, en løsning på problemene?.....	68
Pessimistiske Andrés.....	70
Avsluttende bemerkninger	71
Litteraturliste	72
Annen litteratur	75

Kapittel 1: Risiko og usikkerhet blant guatemalanere og feltarbeid i Xela

Forsidebildet på denne oppgaven viser en såkalt ”chicken-bus”, en vanlig rutebuss i Guatemala. Titusenvis av disse bussene er importert fra USA og Canada etter at det ikke var bruk for de der lenger. For mange tiår siden var disse bussene skolebusser i Nord-Amerika. Slike annenrangs busser som rister så voldsomt at man kjenner det i hele kroppen, trafikkerer nå landet på kryss og tvers året rundt. Nær sagt all trafikk i landet foregår på vei og det fører til mye kaos, selv om veistandarden i de sentrale delene av landet er god. Disse støyende, forurensende, trafikkfarlige, trange (setene er konstruert for femåringer) og som regel stappfulle bussene symboliserer trekk ved dagens Guatemala. Det er et land mange innbyggere refererer til som underutviklet og disse utrangerte bussene kan symbolisere global urettferdighet. Mange guatemalanere drømmer om å dra til USA, der disse bussene er avleggs for lengst. For mange blir det for trangt, enten økonomisk eller sosialt, i Guatemala. Det leder til et hovedtema i denne oppgaven, nemlig migrasjon. ”Me voy dentro de quinze días” – ”Jeg drar innen to uker”, er et talende uttrykk jeg hørte fra en guatemalaner som viser ønsket om å migrere.

Bussene er også et farlig og usikkert sted. Mens jeg var på feltarbeid leste jeg omtrent daglig i avisene om væpnede ran om bord i bussene. Å være bussjåfør eller ”ayudante”, den som hjelper til med å surre fast bagasje på taket og med billettsalg, må være et av de farligste yrkene i landet. På de sterkt trafikkerte veiene, skjer det også ofte ulykker. At noe så vanlig som å ta bussen kan være høyst risikabelt, tyder på at erfaring av usikkerhet er dagligdags for store deler av befolkningen. Nettopp usikkerhet og risiko er det andre hovedtemaet for denne oppgaven.

Disse fargerike og sjarmerende bussene viser også guatemalaneres evne til å klare seg på begrensede midler, deres evne til å improvisere og faktisk deres gudstro. I fronten av bussen på bildet står det: ”A Dios sea la gloria” og ”Cristo vive”. Ære være Gud og Jesus lever.

Selv om trafikken i landet er livsfarlig og til tider kaotisk, viser det at det er så mye trafikk, også at Guatemala er fullt av liv. Urettferdigheten og usikkerheten som jeg vil drøfte i denne oppgaven, og den omfattende migrasjonen, finner sted i et til dels kaotisk og definitivt sammensatt livsmønster blant dagens guatemalanere.

Valg av tema

Da jeg for en del år siden studerte spansk ved UIB, brukte jeg sommerferien på en tur til Mexico og Guatemala for å lære språket bedre. Mesteparten av tida tilbrakte jeg i Guatemala og der ble jeg overrasket over hvor mange personer jeg traff som ønsket å dra til USA. Enda flere hadde bekjente i USA. Jeg ble med andre ord oppmerksom på den omfattende latinamerikanske migrasjonen til USA. Samtalene med disse guatemalanerne som ønsket å dra utenlands gjorde meg nysgjerrig på hvordan det hang sammen at så mange av personene i området hadde et ønske om å forlate sitt hjemland. Hvilke forhold kunne det være som førte til migrasjon? Hva slags betydning kunne en slik omfattende migrasjon ha for situasjonen i landet?

Senere, som sosialantropologistudent, ble jeg særlig interessert i temaer som stat, nasjon og klasse. Dermed bestemte jeg meg for å skrive masteroppgave om mennesker som går til det alvorlige skritt å forlate sitt hjemsted og hjemland for en lengre periode. Utgangspunktet for mitt feltarbeid var altså en interesse for migrasjonen mellom Guatemala og USA.

Fokus og problemstillinger for oppgaven

Feltarbeidet ble gjennomført i byen Xela¹ i Guatemala fra august 2006 – januar 2007. Denne oppgaven har to hovedtemaer, nemlig erfaringer av usikkerhet i Xela og migrasjon mellom Xela og USA. Når det gjelder usikkerhet ser jeg på ulike former for risiko som mine informanter erfarer i Xela. Ved temaet migrasjon ser jeg på ulike former for migrasjon, både den som gjennomføres av unge enslige og tilfeller hvor familieforsørgere migrerer for å sende hjem pengebidrag. Migrasjon innebærer usikkerhet ved at migranter utsetter seg for kroppslig og økonomisk risiko. Disse to hovedtemaene, usikkerhet og migrasjon, henger altså sammen.

Kort fortalt fant jeg tre ulike hovedformer for risiko. Den mest iøynefallende formen for risiko i Xela er risiko på grunn av omfattende kriminalitet, et justisvesen i krise og korrupt politi i Guatemala. En annen form for risiko er den som mine informanter oppsøker frivillig. Særlig menn i Xela oppsøker risiko, en risiko som ofte innebærer alkoholkonsum. Den tredje formen for risiko er økonomisk usikkerhet, for mange er det en kamp å skaffe seg selv og/eller familien en brukbar inntekt.

¹ Uttales "sjela". Xela er det indianske navnet på byen som brukes i dagligtale. Quetzaltenango er det spanske navnet på byen fikk etter kolonialiseringa. Quetzal er for øvrig navnet på Guatemalas nasjonalfugl, et viktig symbol i blant annet turistnæringen.

Den første formen for risiko som jeg ble oppmerksom på i Xela var altså usikkerheten folk erfarer i det daglige. Usikkerheten er tydelig ved at folk flest unngår å gå utendørs etter mørkets frembrudd. Risiko som følge av den omfattende kriminaliteten er ikke noe man slipper unna i Xela. Jeg ser nærmere på hvordan folk tar forhåndsregler og legger strategier for å bli mindre sårbare. Her ser jeg også nærmere på politiets rolle. Alle i byen må forholde seg til denne formen for usikkerhet. Frykten for kriminalitet erfarer alle i Xela, men i ulik grad avhengig av sosial bakgrunn og hvilken klasse man tilhører. Ran og grove overfall som har skjedd de siste månedene er et dagligdags samtaleemne blant innbyggerne.

Risiko som mine informanter oppsøker frivillig er en annen form for risiko enn den mer strukturelle risikoen jeg har beskrevet ovenfor. Jeg vil se nærmere på unge menns alkoholvaner når jeg analyserer episoder hvor mine informanter oppsøker risiko. Mitt materiale viser at det å ta sjanser henger sammen med idealer for mannlighet i Xela. Det er en kontrast mellom det å minimalisere eller unngå risiko, kontra det å ta sjanser og gjøre ting som er forbundet med risiko. Det å ta sjanser er også relevant når jeg videre ser på såkalt "frivillig migrasjon", hvor ungdom og unge voksne uten forsørgeransvar migrerer til USA av eventyrlyst eller et ønske om å oppleve noe annet. Her løper mine informanter risiko de nødvendigvis ikke er nødt til å løpe.

Den tredje og siste hovedformen for risiko jeg analyserer er økonomisk usikkerhet. Jeg tar for meg arbeidsmarkedet som er sterkt preget av en stor uformell sektor og utdanningssystemet. Jeg vurderer også i hvilken grad arbeider- og middelklassen er sosialt mobile. Er det å ha dårlig råd en form for risiko? De som har dårlig råd i Xela, er de som har usikre jobber, de som bor trangt og de med lavere utdanning. Forsørgere som migrerer tar en mer kalkulert risiko enn unge som migrerer på egenhånd. Ut i fra en helhetsvurdering og som regel i samsvar med familiens ønske, migrerer de for å skaffe til veie en bedre inntekt. Målet er å sende hjem pengebidrag som kan investeres i skolegang til barna, bolig eller lignende. Det kan diskuteres om forsørgermigrasjon er strukturell risiko, altså en form for risiko som til en viss grad tvinges på mennesker som ikke synes de tjener nok i Xela. Det at innbyggere i Xela risikerer å bli utsatt for kriminalitet, er en annen form for risiko enn det å migrere. Valget om å migrere eller ei, er et valg enkeltpersoner tar, enten på egenhånd eller i samsvar med familien. Migranter jeg ble kjent med var som regel klar over farene som er forbundet med det å forsøke å migrere illegalt. Kriminalitet derimot, er en påtvunget form for risiko.

I oppgaven vil jeg også undersøke hvilke sammenhenger det er mellom de ulike formene for risiko. Fører en type risiko til mer av en annen type risiko? Er det slik at usikkerhet i hverdagen i Xela, gjør det mer nærliggende å migrere? Mine informanter er på grunn av sin bakgrunn ofte tøffe og vant til å leve med risiko og usikkerhet. Er slike erfaringer også en årsak til at en del av dem tar så store sjanser som de gjør? Eller ligger årsaken heller i et machosystem og tradisjoner hvor menn skal være vågale og ta sjanser?

Teoretisk perspektiv

I kapittel 2 ser jeg på klasseskiller i Guatemala ved å bruke noen perspektiver på oligarkiske stater. Videre, om den omfattende kriminaliteten i Xela, bruker jeg Caldeira (2000) sin studie fra Sao Paulo for å se på noen konsekvenser av kriminalitet i bybildet. Caldeira sin studie viser former for eksklusjon og inklusjon i det offentlige rom og i dagligliv.

I kapittel 3 drøfter jeg usikkerhet empirisk. Jeg presenterer to hovedinformanter med erfaringer med usikkerhet i Xela. De har samtidig enten gjennomført forsøk på å migrere til USA eller har uttalte planer om å reise. Når jeg analyserer usikkerhet og risiko blant mine informanter i Xela, støtter jeg meg blant annet til Caldeira (2000). Hun er opptatt av hvordan frykt genererer "social transformation" og hun ser på hvordan det genereres frykt – blant annet gjennom "the talk of crime". I Xela observerte jeg mange former for frykt: Det kunne være frykt for å gå alene, frykt for å gå utendørs om kvelden når det er mørkt, frykt for ran og overfall kombinert med frykt for politiet og frykt for at menn skal drikke for mye. Frykt har med risiko å gjøre, noe jeg også vil behandle i kapittel 3. Videre er kjønn viktig når det kommer til risiko og usikkerhet, og her bruker jeg Gutmann (2006) og Lancaster (1992) sine perspektiver på "el machismo". De peker begge på og problematiserer hvordan Latin-Amerika defineres og har blitt definert som et mannsdominert samfunn. Gutmanns studie fra Mexico City viser hvordan begrepet "machismo" har utrolig mange forskjellige betydninger. Han analyserer menns roller som fedre, kamerat, ektefelle og så videre og hevder machismo er et sammensatt fenomen: "There is ambiguity, confusion, and contradiction in male identities throughout the putative heartland of machismo" (Gutmann 2007:243).

Jeg bruker machismobegrepet for å undersøke mannsidealer jeg mener jeg fant i Xela. Machismo-begrepet brukes av mine informanter som regel til å beskrive uønsket mannlig oppførsel. Når guatemalanske kvinner eller menn sier at menn er ”machista” kan det være fordi menn drikker for mye, bærer våpen eller slåss. Ofte er det altså negative ting knyttet til machismo. Lancaster (1992) påpeker allikevel i sin studie fra Nicaragua hvordan machismo er et system som strukturerer forholdet mellom menn, kvinner og barn. Machismo er med andre ord mer enn menns mannsjåvinisme, det er et sammensatt sosial fenomen som jeg ser nærmere på i oppgaven.

I kapittel 4 drøftes ulike migranternes forskjellige erfaringer. Flere av mine informanter har vendt tilbake til Xela etter opphold i USA. Gjennom samtaler med tilbakevendte migranter har jeg fått et innblikk i hva de ønsket å oppnå med sin migrasjon, hva de faktisk oppnådde med migrasjonen og en klarlegging av årsaker til at de forlot Guatemala for lengre tid. I forbindelse med migrasjon kommer jeg inn på sentrale trekk ved guatemalanernes liv som familie, jobb og fremtidsplaner. Videre ser jeg på klasseskiller og statspolitikk i Guatemala som har mye å si for menneskers livsmuligheter. I den forbindelse ser jeg også på trekk ved USA som er relevante for migrantene. Politisk praksis og lovhåndhevelse i de tre landene som er involvert i migrasjonen legger sterke føringer for migrantene. Jeg sikter da til Guatemala som senderland av migranter, USA som mottakerland og Mexico som et transittland som migrantene reiser igjennom. Jeg ser også på diskurs rundt migrasjon, hvor jeg drøfter ulike synspunkter på migrasjon blant personer i Xela. Det finnes både tilhengere og motstandere av migrasjon. I det siste kapitlet ser jeg nærmere på fremtidstro og pessimisme, og runder av med noen avsluttende bemerkninger.

Innpass i felten og innsamling av data

De første ukene av feltarbeidet brukte jeg til å gjøre meg kjent i byen, samtidig som jeg tok undervisning på en språkskole. Planen med det var å forbedre spanskene mine og å komme i kontakt med interessante personer i forhold til feltarbeidet. Språkskolen fungerte bra som utgangspunkt, og jeg fikk gode kontakter via den. I språkskolene foregår det i tillegg til selve undervisningen en rekke sosiale aktiviteter på ettermiddagene som turer, filmvisninger og temaforelesninger. Disse aktivitetene ga meg både nyttig informasjon og kontakter. I tillegg hadde språkskolen en kafé som var åpen på kveldstid, med både guatemalanske og utenlandske

gjester. Her kom jeg i prat med diverse interessante personer. Videre bodde jeg flere måneder hos vertsfamilier. Det ga meg et innblikk i familieliv og mye generell kunnskap om forhold i byen, selv om jeg ikke bruker data fra vertsfamiliene direkte i oppgaven.

De fleste av møtene mine med informanter foregikk på kafeer og andre steder i det offentlige rom, jeg var sjeldent hjemme hos informantene. Husene i Xela er lukket ut mot gata og består som regel av høye murfasader. Mange hus har i tillegg ekstra murer, gjerder og piggråd foran selve huset. Det er ikke særlig vanlig å invitere med seg folk hjem. Metoden i datainnsamlingen besto først og fremst av samtaler og uformelle intervjuer. I andre halvdel av feltarbeidet gjennomførte jeg også en del formelle intervjuer, gjerne med personer som hadde migrantopphold i USA bak seg. Noen ganger skrev jeg ned stikkord underveis, men som regel skrev jeg ned samtalene mine rett i etterkant eller så snart jeg hadde anledning til det. Etter noe trening var jeg i god stand til å memorere lengre samtaler. I etterkant kunne jeg da skrive ned gjengivelser av samtalene på lap-topen min etter møter med informanter. Som metode brukte jeg også deltakende observasjon: Det at jeg bodde i byen over lengre tid og deltok i dagliglivet, ga meg både konkrete og generelle data som ble nyttige. Jeg var på handleturer, hjalp til i oppussingsprosjekter hos familiene jeg bodde hos, gikk på byen med informanter og dro på utflukter. Kort sagt, deltok i dagligliv samtidig som jeg observerte. Som feltarbeider anser jeg det som viktig å være åpen for det meste av temaer, det ligger i prosjektets natur at man ikke vet nøyaktig hva man leter etter. Det kan også være en styrke for forskningen å være åpen, og at man som feltarbeider ikke låser seg til en bestemt innfallsvinkel fra dag én.

Jeg gjennomførte alle samtaler og intervjuer under feltarbeidet uten tolk. Samtalene foregikk i all hovedsak på spansk, det var kun sporadisk at jeg snakket engelsk med mine guatemalanske informanter.

Utfordringer ved feltarbeiderrollen

Som hvit mann i Guatemala opplevde jeg at man automatisk blir kategorisert av omgivelsene. I Xela er det til enhver tid mange utlendinger, fordi det er mange språkskoler i byen. I tillegg er det mange frivillige organisasjoner som har prosjekter i eller rundt byen. Disse organisasjonene tiltrekker seg også utlendinger. De fleste utlendingene i Xela planlegger å reise hjem igjen. Oppholdet i Guatemala er sjeldent permanent. Det er en høy utskiftning av utlendingene i Xela.

Folk ankommer og reiser hele tida. Det ble arrangert såkalte "despedidas", avskjedsfester, hver eneste uke. Byen er populær blant spanskstudenter og unge som gjør frivillig arbeid. I tillegg er det en del ryggsekkjurister som besøker byen, gjerne for lengre perioder. "Å strande" i Xela er et velkjent fenomen blant ryggsekkjurister, byen er godt likt av de fleste utlendinger. Byen er dermed et treffsted for guatemalanere og utlendinger. Par bestående av en ung guatemalansk mann og en ung nordamerikansk eller europeisk kvinne, er et velkjent fenomen i Xela. For lokale menn gir det en slags prestisje å sjekke opp en utenlandsk kvinne. I tillegg er en romanse en mulig lovlig vei til USA eller Europa. Den som gifter seg med en nordamerikaner eller europeer vil kunne få oppholdstillatelse i partnerens hjemland. "Caza-gringas"² – "en som jakter på utenlandske jenter", er begrepet som brukes om disse mennene. Det motsatte, guatemalanske jenter som dater utenlandske menn som oppholder seg i Xela, er sjeldne både å se og å høre om, men det forekommer. Lokalt kalles disse guatemalanske jentene som omgås utenlandske menn gjerne "players", de er spillere som deltar i "spillet" når de går ut på barer og diskoteker. Det er altså uvanlig at guatemalanske jenter går ut på byen for å feste. Disse kjønnsmonstrene vil jeg komme tilbake til senere i oppgaven.

"Gringo" er en interessant kategorisering av utlendinger. Det er en sosial kategori som er sterkt relasjonell, en person blir først gringo/a når han eller hun krysser grensa til Latin-Amerika og møter lokalbefolkningen (Nelson 1999:41). Som hvit mann på besøk i Guatemala var jeg automatisk en "gringo". Jeg oppfattet det som nedlatende å bli kalt gringo. Guatemalanerne jeg ble kjent med brukte sjeldent dette ordet når jeg var innenfor hørevidde. Som tiltaleform er "gringo" noe nedlatende, men når guatemalanere flest refererer til utlendinger som "los gringos" er uttrykket mer for slang å regne. Jorge³, en lærer i 40-åra som jeg ble kjent med via språkskolen, hevdet forøvrig at europeere har mer troverdighet enn nordamerikanerne blant lokalbefolkningen. Han mente at mange guatemalanere faktisk ikke skjærer alle hvite utlendinger over en kam, selv om bruken av kategorien gringo kan tyde på nettopp det. Han sa til meg:

"Folk her er generelt skeptisk til nordamerikanerne, vi regner med at de skal spionere på oss"

Utsagnet overrasket meg fordi jeg ikke selv merket noen konkret forskjell i behandlingen av europeere og amerikanere. I første omgang antar alle at man som hvit i Guatemala er

² "Gringo"(hankjønn) eller "gringa"(hunkjønn) brukes i Guatemala om alle utlendinger fra I-land. Opprinnelsen til uttrykket er visstnok "Green go home", et slagord mot nordamerikanske soldater med grønne berets som var i landet i løpet av borgerkrigen.

³ Alle navn på informantene mine i teksten er oppdiktet for å sikre anonymisering.

nordamerikaner. Min erfaring er at de fleste i Xela er vennlige mot utlendinger. Jorge påpekte videre at amerikanerne med sin misjonering og sine militære prosjekter ofte hadde gjort stor skade i lokalsamfunn rundt omkring i landet. Samtidig som guatemalanere generelt altså var vennlige mot utlendinger, merket jeg også delvis denne skepsisen som Jorge snakket om. Noen var skeptisk til alle de som drev med frivillig arbeid i og rundt Xela. Jeg fikk høre fra enkelte guatemalanere at slikt gjorde utlendingene kun fordi det tok seg godt ut på en CV når de returnerte til USA eller Europa. Denne mistenkeliggjøringen av unge utlendinger som gjør en frivillig innsats for vanskeligstilte mennesker i Guatemala, virket på meg ganske urimelig. Kritikken tyder på at mistilliten til amerikanerne er godt rotfestet blant mange guatemalanere. På den annen side var de guatemalanerne som personlig kjente utlendinger i byen, positive til utlendingers tilstedeværelse. Årsaken til det vil jeg anta er at de ser den positive effekten av utlendingers innsats på lokalplan i Xela og omegn.

Som ung hvit mann ble jeg i første omgang altså tatt for å være en nordamerikaner som var i byen enten for å studere språk eller drive med frivillig arbeid. Det at jeg var i Guatemala for å gjøre forskning og senere skulle skrive en oppgave var noe jeg måtte formidle eksplisitt til nye venner og informanter. Det at man som sosialantropologistudent er opptatt av kvalitative og dagsaktuelle data, kom overraskende på mange jeg ble kjent med. Flere personer jeg ble kjent med ville hjelpe meg med å finne bøker om mitt tema og lurte på hvor mye statistikk jeg skulle samle inn. For dem var det høyst uvanlig å jobbe med en akademisk oppgave og ikke være særlig interessert i kvantitative data. En skikkelig student skulle da være interessert i tall og statistikk! Som antropologistudent med kvalitativt fokus var jeg noe av en kuriositet. Det tror jeg for øvrig er en vanlig opplevelse for antropologistudenter uansett hvor i verden de studerer.

Som feltarbeider i et annet land og på en fremmed plass var jeg selv en form for migrant og opplevde noen av de samme utfordringene som informantene mine, men på et helt annet nivå siden jeg er en velstående person fra den vestlige verden. Jeg kunne når som helst ha trukket meg ut fra hele prosjektet, noe en guatemalansk migrant til USA ikke kan gjøre uten alvorlige økonomiske og sosiale konsekvenser. Mye står på spill for guatemalanere som migrerer, de har mye å tape både økonomisk og sosialt.

For meg som feltarbeider var det en utfordring å få innpass i felten. Det jeg nevnte i forrige avsnitt om at husene er så lukket, at folk låser seg inne, holder seg inne og at folk er engstelige, var en utfordring. Veggene og låsene gjør tilgangen på data og mennesker

vanskeligere. Men på den annen side, det å låse seg inne og å bygge murer og sette opp piggtråd foran husene, er også data. Det sier noe om det generelle usikkerhetsnivået i Xela og Guatemala.

Kapittel 2: Etnografi: Klasseskiller, kriminalitet og migrasjon

Innledning

Guatemala grenser til Mexico i nord, Belize i øst og El Salvador og Honduras i sør. Landet har 13 millioner innbyggere og er det mest folkerike i Mellom-Amerika. Guatemala har størst BNP i Mellom-Amerika, det er et land rikt på naturressurser. I forhold til Mexico og USA i nord, er landets flateinnhold lite. Arealet, på 108.889 km², er kun 1/3 av Norge. Når man reiser rundt i landet er det allikevel slående hvor enorme naturområder som finnes, store deler av landet er fantastisk frodig. Jordbruk er fortsatt viktigste levevei i landet, rundt 40 % av befolkningen jobber i jordbrukssektoren.⁴

Rikdommene disse naturressursene genererer er ekstremt skjevt fordelt. Mindre enn 3 % av befolkningen eier 70 % av all dyrkbar mark (Sieder og Witchell 2001:208). Disse klasseskillene kan spores så langt tilbake som til den spanske kolonialiseringen av landet på 1500-tallet. Dagens overklasse er etterkommere av spanjolene som etablerte sin politiske og økonomiske makt i området på 1500-tallet. Rundt 50 % av befolkningen er mayaer, de tilhører landets urbefolkning. Det vil si at Guatemala er det landet i Latin-Amerika med høyest andel urbefolkning av den samlede befolkningen. Mayaene består av 21 ulike grupper og i tillegg har landet en garifuna- og en xinca gruppe (Nelson 1999: Map 2). Mayaene har liten politisk innflytelse til tross for at de utgjør halve befolkningen. De er marginaliserte på nær sagt alle samfunnsområder. De taper på statistikker i skolegang, arbeidsliv og levestandard (Sieder og Witchell 2001). Ladinoene eller mestisene, de som ikke defineres som urfolk, er etterkommere etter spanjolene og oppsto som en blanding mellom urbefolkningen og spanske kolonialister. Ladinoene består av en stor til dels økonomisk presset arbeiderklasse. I tillegg kan en del av ladinoene sies å tilhøre den guatemalanske middelklassen. Mine informanter tilhører alle enten arbeider- eller middelklassen. Middelklassen bor hovedsakelig i urbane strøk, i motsetning til urbefolkningen som i stor grad bor ruralt.

Politikken domineres av overklassen. "Las familias" var et uttrykk jeg ofte hørte fra mine informanter i løpet av feltarbeidet. Det refererer til de mektige familiene som mange jeg møtte, påstår styrer og eier Guatemala. Noen sier det er elleve mektige familier, andre mener det er opp

⁴ Central America report, "Why go to school?". 18. mai 2007

til femten slike elitefamilier. Næringslivstopper og medlemmer av elitefamiliene sitter både i regjering og i kongressen i hver eneste valgperiode. Mange er oppgitt over at den mektige overklassen har så mye makt, samtidig som det er en "sånn er det bare"-holdning til denne klassesdelte situasjonen. Til tross for de voldelige konfliktene i fortida og dagens omfattende kriminalitet, er dagliglivet forbausende normalt. Nelson beskriver at guatemalanere til tross for frykt, usikkerhet og urettferdighet lever "normale liv" (Nelson 1999:35). Jeg erfarte det samme under mitt feltarbeid. Det er udramatisk å bevege seg rundt i en by som Xela på dagtid. Dagliglivet går sin gang selv om Guatemala på mange måter er et særs urettferdig samfunn hvor innbyggerne har veldig ulike livsmuligheter.

Elitefamiliene er direkte etterkommere av de spanske kolonialistene, så disse slektene har innehatt sine privilegier i dette området i rundt 500 år. Det er dermed klart at klasseskillene i Guatemala i høy grad er sedimenterte. Det skrives lite eller ingenting om elitefamilienes innflytelse i samfunnet i avisene, noe som har sammenheng med at pressen kontrolleres av eliten. Den eies av velstående maktpersoner og pressefriheten er truet. Selvsensur på grunn av frykt blant journalister er utbredt.⁵

Et oligarkisk klassesamfunn

Befolkningen i Guatemala kan deles inn i tre ulike klasser; arbeiderklassen, middelklassen og overklassen. Mens forskjellen mellom arbeiderklassen og middelklassen ofte er flytende, er overklassen klart avgrenset fra de øvrige to hovedklassene. Guatemalanere kan være sosialt mobile oppover og nedover innenfor arbeider- og middelklassen, men det er urealistisk å bevege seg inn i overklassen. Overklassen er oligarkisk, det vil si at disse posisjonene er arvet og medfødt. Klasseskillene i Guatemala er markante og fattigdommen er omfattende. Befolkningen er politisk, etnisk og økonomisk meget fragmentert (Nelson 1999:11). Et godt eksempel på den etniske fragmenteringen fikk jeg da jeg spurte ei guatemalansk venninne om de hadde noe mayablod i slekta. "No, somos normales!" – "Nei, vi er normale", glapp det ut av henne. Vi lo godt av denne formuleringen som utilsiktet var veldig stygg mot urbefolkningen. Utsagnet illustrerer allikevel hvor splittet befolkningen er. Ulike befolkningsgrupper lever sosialt atskilt, og offentligheten er preget av at ulike samfunnsgrupper i liten grad snakker sammen.

⁵ Central America Report, "Freedom of expression under threat", 9.mars 2007

Urbefolkningen befinner seg på bunnen av klassesamfunnet. Arbeider- og middelklassen bestående av mestiser befinner seg over mayaene i klassehierarkiet. På toppen finner vi de rike og innflytelsesrike i det guatemalanske samfunnet, det vil si oligarker og rikmannsfamilier.

Guatemala er en stat der så mye som 15 % av befolkningen har migrert og befinner seg utenlands, primært i USA. Hva er årsakene til at så mange migrerer? Hvilke trekk ved staten er det som fører til dagens omfattende migrasjon? For å svare på disse spørsmålene er det nærliggende å se nærmere på klassesdelingen i Guatemala. Det foregår hele tiden en kamp om innflytelse og rett til selv å velge posisjon og identitet i Guatemala. Maya-organisasjoner, politiske partier og nasjonale og internasjonale NGO'er (Non-governmental organizations), statsbyråkratiet og vanlige folk inngår i forhandlinger og maktkamp som gjør at det foregår endringer og reproduksjon i Guatemala. Til det verre, mener mine informanter, som nær sagt alle sier at de har fått det vanskeligere de siste ti årene. Guatemala kan derfor karakteriseres som et skjørt samfunn. Nelson (1999) bruker metaforen "a wounded body" for å beskrive det guatemalanske samfunnet. Nelson beskriver hvordan guatemalanere mener det å snakke om den konfliktfulle fortida og etniske forhold som "a finger in the wound". Nelson stiller spørsmålet om fingeren i såret er det å bli minnet på landets rasistiske historie eller om fingeren er mayaer som organiserer seg i rettighetskamp. Metaforisk kan altså Guatemala beskrives som en skadet kropp etter langvarig borgerkrig (Nelson 1999:2). Dagens ekstremt høye drapstall gjør at de skadede kroppene også er høyst reelle og virkelige. Jeg skriver mer om Guatemalas historie senere i kapitlet.

En måte å forstå klasseskillene i Guatemala på, er å se staten som det Kapferer (2005) kaller "corporate states", altså selskapsstater. "Corporations and oligarchies are assuming increasingly state-like potencies but without the obligations of states." (Kapferer 2005:9). Staten Guatemala har mange av kjennetegnene til en selskapsstat som Kapferer trekker fram. Han beskriver en stat som organiseres som et aksjeselskap hvor høy avkastning er det viktigste. Et eksempel på dette i Guatemala er at avkastningen fra naturressursene i hovedsak kun kommer eliten i landet til gode. Fortjenesten ved utvinning av naturressurser går i hovedsak til multinasjonale selskaper eller guatemalanske selskaper med rike eiere. Historisk sett har det vært slik lenge. Som Kapferer påpeker minner dagens oligarkiske trekk om kolonitidens utnyttning av koloniene. Det amerikanske selskapet UFC (United Fruit Company) er et klassisk eksempel. Da UFCs landområder som lå brakk i Guatemala ble ekspropriert på 1950-tallet, grep amerikanske

myndigheter inn og styrte den guatemalanske regjeringen. Det var uaktuelt for USA å godta en annerledes økonomisk fordeling enn den oligarkiske.

Nonini (2005) argumenterer for at USA i øyeblikket er et kleptokratisk oligarki og ikke et demokrati slik rikssynsere, media og mange akademikere mener. Et kleptokratisk oligarki vil si "despotisk makt utøvd av en privilegert gruppe" (Websters Third International Dictionary 1976). Et kleptokratisk oligarki kjennetegnes ved at det er en liten elite og ikke folket som styrer. I en demokratisk stat er det *demos*, folket, som organiserer styringen av staten. Det kleptokratiske ved den amerikanske staten er plyndringen eliten i USA foretar av den offentlige statskassa (Nonini *ibid*). Beskrivelsen Nonini gir av USA minner om situasjonen i Guatemala. Guatemala styres i likhet med USA de siste hundre år, av en elite som opprettholder sin makt via rikdom. Det er et dynasti (herskerslekt) i hvert av de to landene som styrer. Medlemmene av eliten sponser valgkampanjer for sine foretrukne politiske kandidater, bestikker politikere, truer opposisjonen og gir privilegier til venner og familie (Nonini *ibid*).

Det er mitt klare inntrykk at eliten i Guatemala ikke er interessert i skjebnen til majoriteten av befolkningen som tilhører arbeiderklassen eller lever i fattigdom. For eliten er det gunstig at klasseskiller opprettholdes slik at de beholder sine privilegier. En eventuell rettferdig fordeling av ressurser betyr også en maktforskyvning i et samfunn. Mer ressurser til en gruppe eller klasse betyr også mer innflytelse til den gruppa. En guatemalaner jeg ble kjent med, brukte å si "Gracias a Dios no somos politicos" – "Takk Gud for at vi ikke er politikere". Andrés snakket om hvor korrupte og isolerte politikerne er i samfunnet, og beskrev et markant skille mellom overklassen og resten av befolkningen. Jeg kommer tilbake til han i kapittel 5. Gjennomføringen av "demokratiske" valg styres av oligarkene. Hvem som stiller til valg og hvem som vinner er i høy grad et resultat av oligarkenes beslutninger.⁶ Selskapseiere går gjerne ut og inn av høye stillinger i næringslivet og statsbyråkratiet i Guatemala. På den måten kontrollerer de politiske beslutninger og tjener store penger på egne politiske vedtak slik blant annet Oscar Berger, den forrige presidenten gjorde.⁷ Sentrale og innflytelsesrike næringslivsaktører i Guatemala støtter partiene med store summer i valgkampene og forventer tjenester tilbake når "deres" parti kommer

⁶ Central America Report, "Drug barons and murderers on the ballot", 7. September 2007

⁷ Central America Report, "Berger lending unlimited support to extractive industries", 11. august 2006

til makten. Det er ikke uvanlig at styrtrike næringslivstopper i Guatemala støtter flere kandidater. På den måten kan de være sikre på at valgvinneren uansett utfall står i gjeld til nettopp dem.⁸

Historisk bakgrunn og nåtidens kriminalitet og vold

Blant guatemalanerne jeg møtte er det en allmenn oppfatning at skiftende regjeringer og presidenter ikke har brydd seg om folket verken før eller etter den sosialistiske perioden fra 1944-54. De to presidentene i perioden 1944-54 startet og gjennomførte sosiale reformer. I 1954 ble den demokratisk valgte presidenten styrtet i et CIA-støttet kupp (Nelson 1999:9). Kuppet ble senere etterfulgt av militarisering og radikalisering på den politiske venstresida og blant marginalisert arbeider- og middelklasse. Tidlig på 1960-tallet startet en borgerkrig som offisielt sluttet i 1996 da en fredsavtale mellom geriljaen og myndighetene ble undertegnet i regi av FN. Under borgerkrigen hadde landet militærregimer, men fra 1985 har landet nå hatt sivile styrer. Borgerkrigens intensitet og grusomhet varierte sterkt. Det er viktig å nyansere hva 36 år med borgerkrig innebar i Guatemala. Et viktig trekk er at krigen hovedsakelig foregikk på landsbygda. I byene var ofrene først og fremst politisk aktive og ofrene var relativt få, mens det var på landsbygda at de grusomme massakrene og krigshandlingene mellom geriljaen og de paramilitære og hæren fant sted. Krigen var en særskilt blodig konflikt, 150.000 mennesker ble drept og 13 % av befolkningen ble fordrevet fra sine hjem (Sieder og Witchell 2001).

Den mest alvorlige delen av konflikten foregikk i perioden 1978-83, under diktatorene Lucas og Rios Montt. Denne perioden kalles blant befolkningen "la violencia" eller "los años negros", de svarte årene. Hundrevis av mayalandsbyer i høylandet ble utslettet, og medlemmer av sivile organisasjoner, den katolske kirken og journalister ble forfulgt og drept i byene (Nelson 1999:9). Som i dag var mye av volden i landet under borgerkrigen påvirket av krefter også utenfor Guatemala. USA støttet myndighetene i mange land i Latin-Amerika under den kalde krigen og Guatemala ble en slagmark i kampen mot kommunismen. Den interne konflikten fra 1960-96 var til tross for de omfattende menneskelige lidelsene en konflikt som i ulik grad hadde direkte påvirkning på innbyggernes liv. Konflikten var særlig alvorlig for urbefolkningen og mayaene bor hovedsakelig på landsbygda, der som nevnt det meste av krigshandlingene foregikk. De urbane områdene var til tross for forfølgelsene av politisk aktive og medlemmer av det sivile

⁸ Le Monde Diplomatique, "Oligarkene i Guatemala", september 2007

samfunn, relativt fredelige gjennom de 36 årene den væpnede konflikten pågikk (Warren 1993). Dagens omfattende voldelige kriminalitet fører derimot til langt større problemer for innbyggere i urbane områder. Så godt som alle personene jeg møtte i Xela mener at livet generelt er blitt vanskeligere etter 1996 da fredsavtalen ble undertegnet. Hverdagen betegnes som vanskeligere på grunn av økende økonomiske problemer og kraftig økning i kriminaliteten. Det gikk ikke en dag på mitt feltarbeid uten at kriminalitet var et tema. Nærmest alle voksne i landet har vært vitne til vold. De aller fleste jeg møtte kjente noen som hadde blitt ranet eller hadde selv vært vitne til eller blitt utsatt for ran. I avisene brettes skrekkehistoriene ut hver eneste dag, med bilder av blodige ofre og navn på alle involverte.

Det som har skjedd i Guatemala de siste 10-15 årene er at volden har endret karakter og den har flyttet seg fra rurale til urbane strøk. Det innebærer at i en by som Xela føler innbyggerne seg mer utrygge nå enn under de mest voldelige periodene av borgerkrigen. Paramilitære og militære fikk et vidtgående amnesti i fredsavtalen fra 1996. Handy (2004, side 534-535) skriver følgende:

”The Peace Accords signed in December 1996 did not pave the road to peace and an end to violence and social dislocation, and the presence of lots of guns led to accelerating rates of criminal violence and decreasing levels of confidence in the police and judiciary.”

Det er mange i Guatemala som antar at personer med militærbakgrunn står bak mye av den alvorlige kriminaliteten de siste ti årene. De militære har utstyret og kompetansen til å gjennomføre alvorlig kriminalitet. Våpen florerer og justisvesenet i landet fungerer ikke. I 2005 ble det registrert 5473 drap i landet.⁹ Det er flere drap enn under mange av årene av borgerkrigen. Anders Kompass, FN-utsending til Guatemala, uttalte i november 2006 at ”Guatemala er det perfekte sted å begå en forbrytelse” på grunn av mangelfull og som regel fraværende etterforskning av kriminalitet, kombinert med et ineffektivt justisvesen.¹⁰ Selv de mest alvorlige lovbrudd etterforskes mangelfullt. I følge spanske El Pais blir kun 2 % av alle lovbrudd etterforsket.¹¹ Drapsmenn vet at de høyst sannsynlig verken blir tiltalt eller dømt. Straffefriheten er omfattende og det guatemalanske justisvesenet må sies å være inne i en vedvarende krise. Den organiserte kriminalitet er den mest alvorlige kriminaliteten i Guatemala i dag. Det vil si

⁹ Central America Report, “Guatemala: the perfect place to commit a crime”, 22. september 2006

¹⁰ Central America Report, “Guatemala: the perfect place to commit a crime”, 22. september 2006

¹¹ El pais, 2/11-2007. “Guatemala suspira ante las urnas”,

www.elpais.com/articulo/internacional/Guatemala/suspira/urnas/elpepuint/20071102elpepuint_21/Tes

narkotikakriminalitet og all kriminalitet hvor godt organiserte kriminelle deltar. Gjengkriminaliteten regnes ikke for å være godt organisert og medlemmene rammer ofte sine egne, ved at gjengmedlemmer ofte dreper hverandre, altså medlemmer fra rivaliserende gjenger. Gjengene opererer også hovedsakelig lokalt. Organisert kriminalitet derimot, dreier seg ofte om narkotikasmugling, og da er enorme summer involvert. Det som da skjer er at de kriminelle blir meget rike og dermed innflytelsesrike. Det antas at de har makt til å kontrollere og styre beslutningsprosesser innenfor den guatemalanske staten og innenfor politiet. De største kriminelle aktørene unngår dermed straffeforfølgelse, og opererer ofte fritt i Guatemala. Straffefriheten er som nevnt omfattende. Meksikanske myndigheter forsøker i disse dager å bekjempe narkotikakarteller med jernhåndspolitik. Det har ført til krigstilstander og mange drepte, både av politifolk og mistenkte kriminelle.

Sikkerhetssituasjonen i Guatemala har altså blitt gradvis forverret nå på 2000-tallet. I tillegg er økonomi et felt hvor store deler av befolkningen har fått det vanskeligere de siste ti årene. Prisene stiger på varer og tjenester samtidig som lønningene står nærmest stille. Mine informanter klaget stadig over prisøkninger og hvor lite de fikk igjen for pengene sine når de var ute og handlet. Som et resultat av den ustabile økonomiske situasjonen i Guatemala ble to banker slått konkurs høsten 2006.¹² Mediedekningen av denne saken var interessant å følge. Landets største avis, "Prensa libre"¹³, rykket direkte ut etter den første konkursen med en førsteside som skulle berolige kontoinnehavere. På førstesiden sto det at folks sparepenger var trygge, noe som viste seg å være løgn. Førstesiden var bestilt fra daværende president Berger, han ønsket ikke "panikk" i markedet. De største avisene har de store bankene som viktige annonsører. Avisene unngår derfor å skrive negative saker om enkeltbanker og banksystemet.¹⁴ I Xela var det stadig endeløse køer foran bankene i sentrum, blant annet av landarbeidere og bønder som kom inn fra landsbygda for å heve lønn. Landet har et gammeldags og ustabilt banksystem. Det fører til at mange ikke stoler på bankene, og heller oppbevarer sparepengene sine hjemme. Det er ingen selvfølge å ha sin egen bankkonto. Et talende eksempel på hvilket nivå banksystemet både nasjonalt og lokalt befinner seg på, inntraff før jul under mitt feltarbeid. Da var det plutselig mangel på kontanter i landet og alle minibanker i Xela var tomme. Situasjonen varte i dagevis

¹² Central America Report, "Banking system rocked again", 26. januar 2007

¹³ Oversatt: "Fri presse" (sic)

¹⁴ Central America Report, "Bancafé case reveals media limitations". 8. desember 2006

like før jula som er årets travleste periode for butikkene. Å betale med kort i butikker er foreløpig uvanlig i landet, så kundene er avhengig av kontanter.

Xela: feltarbeidsstedet

Xela regnes som den nest viktigste byen i Guatemala, etter hovedstaden Guatemala by. Fylket Quetzaltenango hvor Xela er hovedstad har 600.000 innbyggere. Det bor rundt 150.000 mennesker i Xela. I hovedstaden Guatemala by bor det over 2 millioner mennesker, den er vesentlig større enn alle andre byer i landet. Utenom hovedstaden har resten av landet et ruralt preg. Fra sentrum av Xela er det ikke mer enn ti minutters gange før man befinner seg i grisgrendte strøk og på tjue minutter er man på vei opp skogbekledde vulkanske åser. Selve sentrum av byen er lite og kompakt, mens resten av byens bebyggelse har spredt seg utover i et uoversiktlig urbant område med til dels landlig preg. Byen ligger 2400 meter over havet. Xela har ett offentlig universitet og fem mindre private universiteter. Sentrum av byen består av koloniale bygninger bygget på 1800-tallet da en del italienere bosatte seg i Xela. I sentrum er det mange ærverdige bygninger som forfaller og områder med en- eller toetasjes murbygg. Nær sagt alle gatene i byen, både i sentrum og mer perifert, har små kiosker. Kioskene befinner seg gjerne i portrom ut mot gata i vanlige boliger. Kioskene er en del av den omfattende uformelle økonomien som jeg kommer tilbake til i kapittel 3. Videre er det fire-fem markeder i byen, delvis på gata og innendørs i haller, hvor det selges matvarer av ymse slag. Flertallet av selgerne her er mayaer, men det forhindrer ikke at det er mange mestiser blant kundene på disse markedene. Et kvarters kjøring fra sentrum, som regel i kø, ligger et nytt stort kjøpesenter med en 150 meter lang innendørs handlegate, hurtigmatrestauranter og kino. Her handler både mestiser og mayaer, men hovedsakelig mer velstående folk. Kundene tilhører stort sett den øvre middelklassen. Majoriteten av varene er importert fra USA og flere av mine informanter mente at folk handlet her for å vise at de tilhører en høyere sosial klasse. Kundene viser at de har et mer eksklusivt konsum enn de som handler på markedene. Rett ved det moderne og prangende kjøpesenteret ligger det største og billigste utendørsmarkedet i byen. Der er lommetyverier vanlig, det lukter vondt og det er mye støy og trengsel. Her handler mayaene og ladinoer fra arbeider- og nedre middelklasse. Som regel er det kvinnene som gjør innkjøp på markedene, de har hovedansvaret for husholdningene.

Byen Xela har hundrevis av skjenkesteder. Puber, diskoteker, restauranter og kafeer er viktige sosiale møteplasser. En del av de nevnte kioskene selger også brennevin og øl. Ofte har kioskene en disk og de fungerer som en slags bar hvor menn stikker innom og drikker alkohol. Ingen skjenkesteder i landet har lov til å ha åpent lenger enn til klokka 01.00. Det er en lov fra 2004, "la ley seca" (tørrhetsloven) som begrenser åpningstidene sterkt.¹⁵ Målet med denne loven er fra myndighetenes side mindre kriminalitet nattestid. Det som paradoksalt nok har skjedd i Xela etter at loven ble vedtatt, er at politiet i svært liten grad patruljerer byen etter klokka 01.00. Dermed er byen blitt mer utrygg enn før loven ble vedtatt, det virker som politiet nå fraskriver seg ansvaret for hva som måtte skje om natta.

Gatebildet

Etter midnatt treffer man lite mennesker utendørs. De fleste beboerne i Xela våger seg ikke ut på gata om natta. Det er fordi kriminaliteten som nevnt er blitt så omfattende at folk føler seg utrygge. For kvinner generelt er det å gå utendørs alene nattestid uaktuelt. Utryggheten i landet er allestedsnærværende. Jeg merket selv hvordan jeg på nattestid ble redd for hvem som kunne befinne seg inne i passerende biler. Folketomme gater oppleves som skremmende. Jeg lot ikke venninner gå hjem på egenhånd. Det ble rutinemessig å gå så lite som mulig alene, fordi alle som bor eller oppholder seg i Xela erfarer denne utryggheten. Faren i huset i den ene familien jeg bodde hos mente det var utrygt i gatene etter klokka 20.00 på kvelden. Frykten for kriminaliteten har reelle konsekvenser, uavhengig av hvor reel den faktiske faren er. Denne familien bevegde seg i liten grad utendørs etter klokka 20.00, og mine observasjoner bekrefter at denne familiens bevegelsesmønster er vanlig blant byens befolkning. Husene i byen er lukket ut mot gata, enten med gitter, gjerder, murer eller jerndører. Ingen vinduer som vender ut mot gata er uten gitter, og utenom åpningstidene sperrer butikkene vinduer og dører med massive jernplater. I husene jeg bodde i var det doble inngangsdører med flere låser. Som Caldeira (2002) viser fra Sao Paulo i Brasil påvirker kriminaliteten byrommet og menneskers dagligliv. Folk går mindre ut og særlig eliten holder seg for seg selv. Effekten av å bygge vegger og legge om vanene sine blir mistenksomhet. Parker, gater, offentlig transport og det offentlige rom transformeres på grunn av at folk vil beskytte seg mot kriminalitet (Caldeira 2002:297).

¹⁵ Ley Seca", desde el próximo martes. Prensa libre 31. Juli 2004.

Salvador, en mann jeg ble kjent i Xela, forklarte meg hvordan en guatemalaners liv er mye mindre verdt enn en utlendings liv i Guatemala: *"Hvis en gringo blir drept, blir drapet etterforsket. Det skjer ikke hvis en guatemalaner blir drept"*.

Han hevdet dette i en bitter tone og sammenlignet verdien på en guatemalaners liv med en hund. Han mener med andre ord at vanlige guatemalanere ikke har noen rettssikkerhet. Denne mannen påpeker de åpenbare forskjellene på trygghet og sikkerhet mellom folk fra ulike klasser. Rike og fattige har ulike muligheter. I tillegg til de økonomiske forskjellene, er det en forskjell i rettigheter. Blir en velstående person drept, er det mer sannsynlig at drapet blir etterforsket enn hvis en fattig person blir drept. Som utlending hevdet Salvador at det var mindre sannsynlig at jeg ville bli utsatt for alvorlig kriminalitet. Kriminalitet mot utlendinger etterforskes i større grad enn kriminalitet mot landets egne innbyggere på grunn av press fra utlendingenes respektive hjemland. Dermed er det mindre sjanse for at utlendinger utsettes for kriminalitet, selv om det at de ofte er betraktelig mer velstående enn lokalbefolkningen kan gjøre de til opplagte ransmål. Det siste året er militæret satt inn i gatepatruljering av byer i Guatemala på dagtid. Ved denne militære patruljeringen har soldatene kun rapporterende myndighet til politiet. Tiltaket er i utgangspunktet midlertidig, men folk jeg snakket med om patruljeringen var bekymret for at militær tilstedeværelse i gatene skulle bli permanent igjen. Etter den over 30 år lange borgerkrigen er folk flest veldig skeptiske til militæret. Tidligere soldater og offiserer fikk et vidtgående amnesti i fredsavtalen og mange krigsforbrytere gikk utvilsomt fri (Nelson 1999).

En følge av den usikre situasjonen er tilfeller av lynsjing¹⁶. I avisene leste jeg stadig om slike tilfeller som forekommer særlig på landsbygda. Innbyggerne har liten tiltro til at politiet vil etterforske lovbrudd seriøst og tar dermed loven i egne hender. Politiet redder jevnlig mennesker som holder på å bli drept av rasende folkemengder (McNeish 2008). Noen ganger omkommer personer i disse lynsjetilfellene. I forbindelse med mistanke om salg av småbarn, har det skjedd gjentatte lynsjinger. Guatemala er på verdenstoppen i antall adopsjoner til utlandet. Det eksisterer et marked for å selge barn særlig til USA fordi amerikanske myndigheter ikke har underskrevet den internasjonale avtalen som regulerer adopsjon. Dermed er det enklere å formidle barn til USA. Abort er i tillegg forbudt i Guatemala, noe som muligens bidrar til de høye adopsjonstallene. Det forekommer at barnesmuglere kidnapper barn og selger de til

¹⁶ Lynsje: avstraffe, drepe en forbryter som er mistenkt for en forbrytelse, uten forutgående lovlig undersøkelse og dom (Fremmedord blå ordbok 2000)

adopsjonsfirmaer.¹⁷ Foreldre eller andre som er mistenkt for salg av barn risikerer lynsjing. ”Lynsjingen er et symptom på den dype krisen som Guatemala befinner seg i”, uttaler GAM, en lokal menneskerettighetsorganisasjon, til Central America Report. I artikkelen antydes det også at disse lynsjingene iscenesettes av organiserte kriminelle som har interesse av å skape anarki og kaos. Slike lokale opprør kan være et middel til å få byttet ut lokale politikere eller politifolk i maktposisjoner. Det er med andre ord flere ulike årsaker til vold i form av lynsjing.

Migrasjon fra Guatemala og regionen historisk sett

Økonomiske problemer og fattigdom er hovedårsaken til at mer enn 10 % av den guatemalanske befolkningen nå befinner seg i USA. IOM, the International Organization for Migration antok i 2006 at over en million guatemalanere befinner seg i USA.¹⁸ Det er vanskelig å vite det nøyaktige omfanget av migrasjonen fordi mye av migrasjonen er illegal og dermed skjult. Pritchett (2006) beregner lønnsforskjellene mellom USA og Guatemala til å være 6 til 1, en ufaglært guatemalaner kan tjene seks ganger mer i USA. Migrasjon er derfor en mulighet guatemalanere har til å opprettholde eller heve sin levestandard gjennom bedre lønnet arbeid, som man finner i USA. Fra Guatemalas naboland Mexico, har migrasjonen til USA lenge vært meget omfattende. Det antas at det er over tretti millioner mennesker med meksikansk bakgrunn i USA nå (IOM). Spansk er offisielt språk i USA og i mange områder klarer migrantene seg fint uten engelskkunnskaper. På 1970- og 1980-tallet var det en flyktningestrøm fra Mellom-Amerika til Mexico og USA. Mange mellomamerikanere måtte flykte på grunn av interne voldelige konflikter. I Guatemala måtte 1/8 av befolkningen flykte enten internt i landet eller utenlands.

Dagens form for migrasjon fra Mexico og Mellom-Amerika er hovedsakelig arbeidsmigrasjon. Det sendes milliarder av dollar hjem i pengebidrag hvert eneste år. Guatemala alene har fra 2005 mottatt mer enn tre milliarder US\$ årlig.¹⁹ Hva er så årsaken til at mange millioner latinamerikanere kan oppholde seg i USA uten oppholdstillatelse? Regelverket og grensekontrollen var ikke like streng som i dag tidligere. Dermed har det vært enklere for illegale migranter å komme seg inn i USA. I tillegg er det kun de siste årene at amerikanske myndigheter

¹⁷ Central America Report, “Rumours of child stealing led to mob violence”, 27. juli 2007

¹⁸ Migrationinformation.org: “Guatemala: Economic Migrants Replace Political Refugees”
<http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?ID=392> (11/4-08)

¹⁹ Migration information source. “Guatemala: economic migrants replace political refugees”. April 2006.

aktivt har utvist illegale migranter. Tidligere fikk lovlydige, men illegale migranter, anledning til å oppholde seg i USA. Årsaken til at amerikanske myndigheter har tillatt illegale migranter å være i landet, er først og fremst at migrantene representerer en billig og fleksibel arbeidskraft som er nyttig og viktig for den kapitalistiske amerikanske økonomien. Massey et al. (1993) peker på følgende;

“Within receiving societies, once immigrants have been recruited into particular occupations in significant numbers, those jobs become culturally labelled as “immigrant jobs” and native workers are reluctant to fill them, reinforcing the structural demand for immigrants”.

I følge Massey vil USA følgelig være blant de landene som vil ha et økende behov for immigranter i framtida. Kriminalitet, fattigdom, urettferdighet og mangel på framtidsmuligheter er som vist ovenfor sentrale trekk ved det guatemalanske samfunnet. Her ligger også en del av årsakene til den omfattende migrasjonen. Videre i oppgaven vil jeg belyse både denne usikkerheten og ulike former for migrasjon.

Kapittel 3: Risiko ved migrasjon og usikkerhet i Xela

Introduksjon: Hvem er migrantene?

Vi kan dele migrantene²⁰ fra Guatemala i to hovedgrupper. En gruppe er de som drar av tvingende økonomisk nødvendighet, når de nærmest blir presset til å dra på grunn av manglende jobbmuligheter i Guatemala. Gruppen består av fattige mennesker og mange av de lever under FNs fattigdomsgrense på to dollar dagen. 51 % av Guatemalas befolkning lever i fattigdom (Cowan et al 2001). Statistikken over pengebidrag (engelsk; remittances) som sendes hjem til Guatemala viser denne fattigdommen. 80 % av pengebidragene går til basisforbruk.²¹ Denne typen migranter er så presset økonomisk at de ikke har anledning til å reinvestere pengebidrag i hjemlandet. Pengene går primært til løpende daglige utgifter for familien. Typiske daglige utgifter er skolegang, helse og mat. Disse migrantene drar altså til USA fordi de mangler et økonomisk livsgrunnlag i Guatemala.

Den andre typen migranter er de som drar ”frivillig”. Med frivillig migrering sikter jeg til de migrantene som har det å bli værende i Guatemala som et brukbart alternativ. Disse migrantene har en brukbar økonomisk situasjon i Guatemala, men ser at det finnes bedre jobb- og livsmuligheter i USA. Et opphold i USA vil kunne bedre disse migrantenes situasjon når de vender tilbake til Guatemala. Personene som drar frivillig tilhører arbeider- eller middelklassen og bor hovedsakelig i byene. I tilfellene jeg analyserer kan det virke som den migrerende har et reelt valg. I hvilken grad dette er frie valg vil jeg drøfte nærmere i kapittel fire, blant annet ved å se på plikt til å migrere.

I løpet av mitt feltarbeid traff jeg migranter som tilhører begge gruppene, både fattige og arbeiderklassemedlemmer. Skillet mellom de to gruppene er til tider uklart. Jeg fant eksempler på at også deler av bybefolkningen blir presset til USA på grunn av arbeidsledighet og problemer med å forsørge seg selv og egen familie. Det er med andre ord ikke bare innbyggerne på landsbygda som blir presset til å dra til USA. De som drar ufrivillig kommer primært fra de rurale områdene av Guatemala. Det er fra fylkene hvor fattigdom er mest omfattende at migrasjonen er

²⁰ Jeg velger å hovedsakelig bruke begrepet migrant. I motsetning til emigrasjon (emigrant), peker migrasjon (migrant) mot en vandring eller forflytning som ikke er endelig. Majoriteten av migrantene fra Guatemala vender før eller senere tilbake til Guatemala. Når teksten omhandler guatemalanere i USA sett fra et nordamerikansk ståsted vil jeg bruke begrepet immigrant.

²¹ Central America Report, “Remittance growth falters”. 17. august 2007

størst. Fra fylkene Huehuetenango og San Marcos i nordvest er utvandringen omfattende. I det nordvestre Guatemala er en høy andel av befolkningen urbefolkning og jordbruk er en sentral levevei. Inntektsforskjellene er store mellom Guatemala og USA, på en halvtimes jobbing i USA kan man tjene det samme som man gjør i landbruket i Guatemala på en dag. En landarbeider i Guatemala tjener rundt 25 quetzaler dagen, det tilsvarer 4-5 dollar.²² Timelønna er også relativt lav i byene i Guatemala, selv om inntektene i urbane strøk som regel er høyere enn i landbruket. Et eksempel er språkskolelærerne i Xela som tjener rundt 50 quetzaler (8US\$) på en dag. Det er ansett som en brukbar dagslønn i Xela, men flertallet av lærerne har ingen arbeidskontrakt, de blir oppringt ved behov. Rektorene på skolene ringer lærerne og tilbyr dem jobb når det dukker opp elever på skolen. Store deler av arbeidsmarkedet er preget av slike dag til dag jobber innenfor den uformelle sektoren av økonomien. I Mellom-Amerika sett under ett sysselsetter så mye som 40 % av arbeidsstyrken seg selv, ett tall som er i økning.²³

I det vestlige fylket Quetzaltenango hvor jeg utførte mitt feltarbeid, er prosentandelen av befolkningen som migrerer lavere enn i det fattigere nordvestre Guatemala. Fra dette området er det hovedsakelig en økonomisk presset arbeiderklasse som migrerer. Det er primært ikke fattigfolk som migrerer fra Quetzaltenango-området. Fylket er mer urbant og innbyggerne er noe mer velstående enn i det nevnte nordvestre Guatemala. Dermed er det andre årsaker til migrasjon fra de urbane områdene av Guatemala fordi levestandarden er høyere i byene. 5 % av Guatemalas urbane befolkning lever under FNs fattigdomsgrense. Tallet på landsbygda er radikalt høyere, der lever i visse områder mer enn 50 % under FNs fattigdomsgrense.²⁴ Den store forskjellen i levestandard mellom by og land henger sammen med de etniske forskjellene. Den marginaliserte urbefolkningen bor som tidligere nevnt hovedsakelig på landsbygda, det forklarer hvorfor fattigdommen er så mye mer omfattende fra de rurale regionene av Guatemala.

Til tross for at guatemalanerne som bor i urbane strøk som i min feltarbeidsby Xela, generelt er mer ressurssterke økonomisk enn innbyggerne på landsbygda, velger også en del av den urbane befolkningen å migrere. En av årsakene til det er at lønninger og levestandard er så mye høyere i USA at migrasjon også er forlokkende for personer som klarer seg brukbart økonomisk i Guatemala. Hvis vi sammenligner lønna til en ufaglært arbeider i USA og Guatemala er forholdet 6 til 1 (Pritchett 2006). En migrant fra Guatemala kan altså regne med å

²² Central America Report, "Remittances keep rural economy afloat". 27. mai 2005

²³ Central America Report, "Why go to school?", 18. mai 2007.

²⁴ Central America Report, "Little progress fighting poverty". 28. september 2007.

tjene minst seks ganger mer per time i USA. En viktig faktor for de migrantene som har brukbar subsistensøkonomi er behovet for kapital til hus, forretningsvirksomhet eller ønske om å finansiere egne barns utdanning. Blant disse migrantene er det mer vanlig å investere det man tjener i eiendom eller jobberelaterte prosjekter i Guatemala. Hushold med fattige medlemmer bruker som nevnt pengebidrag på løpende utgifter som mat og helsetjenester. Personer jeg ble kjent med i byen Xela brukte pengebidrag fra USA til å bygge på huset, betale utdanning for barna og starte egne forretninger.

I sammenheng med migrasjon er slektskap sentralt. Det er innenfor familien at inntekter fra migrasjon fordeles. Jeg så selv flere eksempler på at det å sende et familiemedlem til USA er et familieprosjekt. De økonomiske midlene migranten klarer å tjene opp i USA sprøytes inn i driften av kjernefamilien. Det vil jeg vise senere i oppgaven i kapittel 4, med et eksempel om to skreddere. Enslige personer uten forsørgeransvar som jeg ble kjent med i Xela er i en annen situasjon enn migranter som migrerer som del av et familieprosjekt. I familiene sendes et medlem til USA som en helhetlig strategi i husholdet. I motsetning til en forsørger har enslige økonomisk sett primært bare seg selv å tenke på. Det finnes også ugifte personer som velger et arbeidsopphold i USA før de stifter familie. Via USA kan de da skaffe seg startkapital til å etablere et selvstendig hushold i Guatemala. På grunn av dårlig økonomi blir familier i Xela i mange tilfeller tvunget til å bo tettere sammen enn de egentlig ønsker. Unge nygifte par må ofte bli boende hos gutten eller jentas foreldre, fordi de ikke har råd til å kjøpe eller leie egen bolig. I de fleste hjemmene jeg var innom eller bodde i, bor folk trangt. Det at mange i Xela leier ut rom til språkskolestudenter til tross for at de bor trangt, tyder på at de har bruk for ekstraintekter.

En annen variant av migrasjon er den som er motivert av en form for eventyrlyst. Det vil si at for ungdom og unge voksne som ikke har stiftet familie, kan målet med migrasjon også være å oppleve noe nytt og spennende. Slik motivasjon kan sees i sammenheng med at en del unge ønsker å komme seg vekk fra en situasjon i Guatemala hvor de er sosialt kontrollert av familien sin. Når foreldre og barn bor i samme hus, har foreldrene mulighet til å kontrollere hva barna driver med. Selv om ungdom som migrerer som regel har tillatelse fra sine foreldre til å dra, vil de allikevel oppleve mye mer sosial frihet i USA.

Migrasjonen fra de urbane områdene er som vi ser preget av strategisk sosial og økonomisk tenkning, både på familieplan og på individuelt plan. Migrasjonen kan både være del

av en helhetlig økonomisk strategi i et hushold, eller den kan være en individuell handling, altså noe migranten gjør på egenhånd og på eget initiativ.

Coyotesystemet, økonomisk risiko og kroppslig risiko

For å komme seg inn i USA, sniker de fleste guatemalanske migrantene seg inn i landet. Ved illegal migrasjon drar migrantene uten gyldige reisedokumenter som pass og visum. Migrantene reiser over landjorda, via Mexico. Denne illegale migrasjonen er både farlig og kostbar, men uten tvil den mest effektive måten en guatemalaner kan komme seg til USA på. Det koster rundt 5000 \$ å kjøpe tjenester av en guide som hjelper migranter til USA. Guidene kalles for coyoter i Guatemala. 5000 \$ er en høy sum i Guatemala tatt i betraktning lønns- og prisnivå. Det er interessant at det faktisk er mulig å skaffe til veie så mye penger i et land med så lave lønninger. En faktor som gjør det mulig å betale en så stor sum, er de kriminelle nettverkernes vilje til å skaffe seg kunder. De godtar avbetaling og sikkerhet eller pant i privat eiendom som betaling fra migrantene. Flere av mine informanter hadde avbetalingsavtaler som var slik at de betalte halve summen til coyoten før avreise og senere betalte avdrag på resten av summen mens de jobbet i USA. Dermed blir det mulig for personer med relativt beskjedne inntekter å gjøre et forsøk på å komme seg til USA. Skulle migranten mislykkes i forsøket på å nå USA vil han i første omgang tape de 2500 US\$ han betalte før avreise. Jeg ble fortalt at de fleste coyotene gir migrantene tre sjanser på å nå USA når migranten har betalt en gang. Migranten kan altså forsøke to ganger til hvis han skulle mislykkes. Hvis han mislykkes, det vil si blir arrestert, blir resultatet utvisning fra Mexico eller USA og tilbakesending til Guatemala. Når migranten da er tilbake på sitt hjemsted kan han kontakte sin gamle coyote på nytt og få i stand et nytt forsøk på å komme seg til USA.

Andre personer jeg snakket med som hadde migrert tidligere, hadde dratt på egenhånd uten hjelp fra coyoter. Å dra illegalt på egenhånd er mye billigere enn med en coyote, men det er også mer risikabelt. Sjansen for å bli arrestert i Mexico er større fordi en migrant som drar på egenhånd ikke har guidenettverkets muligheter til å bestikke meksikansk politi. Ut ifra det jeg hørte er coyotene faktisk godt likt i Guatemala. Mange mener de gjør en viktig jobb med å hjelpe vanlige guatemalanere til USA. Det faktum at coyotene tilhører kriminelle nettverk og tar seg godt betalt, virker det som guatemalanere godtar. Det oppstår forståelig nok konflikter mellom

coyotene og migrantene når migrasjonsforsøkene mislykkes, men jeg fikk et inntrykk av at denne formen for menneskesmugling er organisert på en måte som stort sett tilfredsstillende de involverte.

Dersom migranten lykkes i å ta seg inn i USA, er spørsmålet om migranten greier å skaffe seg en brukbar jobb. Arbeidsmarkedet har til dels vært gunstig for arbeidstakere i USA de siste 20 årene, siden det generelt har vært oppgangstider i USA. De siste årene har dette endret seg og den økonomiske veksten har stagnert. Nedgangstider rammer de ulovlige migrantene hardt. I for eksempel byggebransjen hvor det lenge har vært mange ledige jobber for ufaglærte, er det nå mindre aktivitet og færre migranter får jobb i denne bransjen. Dollaren er historisk svak i forhold til euro, mye tyder på at USA er inne i en vedvarende økonomisk nedgang. Nedgangen påvirker flyten av pengebidrag til Sentral-Amerika. Veksten i summene som sendes sørover har flatet ut. I 2006 ble det for første gang registrert mer enn tre milliarder dollar i pengebidrag til Guatemala (International organization of migration (IOM) 2006). Fra 2005 til 2006 økte pengebidragene til Guatemala, El Salvador og Honduras med hele 22,4 %. Fra 2006 til 2007 antas det at økningen ikke blir på mer enn 8 %.²⁵ Veksten tyder på at det er stadig flere guatemalanere i USA og at de fortsatt sender mye penger hjem, samtidig som et vanskeligere arbeidsmarked gjør at veksten nå flater ut.

Vi ser at økonomiske nedgangstider gjør at deler av arbeidsmarkedet blir vanskeligere for migrantene. Pritchett (2006) viser på den annen side at USA og andre vestlige land vil komme til å få et sterkt økende behov for ufaglært arbeidskraft, til tross for økonomiske nedgangstider. Pritchett hevder at til tross for teknologisk utvikling og formingen av et såkalt kunnskapssamfunn hvor det skapes flere jobber til de med høy utdanning, vil det stadig være et stort behov for ufaglærte til manuelt arbeid. Det dreier seg om arbeidere som tar seg av de eldre, frisører som klipper håret til folk og så videre. Det er ikke mulig å flytte utføringene av slike tjenester til lavkostland. Behovet for ufaglært eller lavutdannet arbeidskraft vil bare øke, ettersom befolkningen i vesten stadig blir eldre. Det vil med andre ord bli et økende behov for mennesker som kan utføre manuelt arbeid, kanskje særlig innenfor helsevesenet. Økningen i behov for arbeidskraft i vesten vil i følge Pritchett komme uavhengig av økonomiske konjunkturer. På lengre sikt er det dermed sannsynlig at USA legaliserer en del arbeidsinnvandring. Samtidig vil dagens migranter fortsette å være sårbare ovenfor svingninger i arbeidsmarkedet. Det har sammenheng med at ufaglærte er de som mister jobben først når arbeidsplasser nedbemannes.

²⁵ Central America Report, "Remittance growth falters", 17. august 2007

Et moment ved arbeidsmarkedet er ledige jobber, men et annet spørsmål er om arbeidsgivere i USA vil ansette ikke-dokumenterte migranter. Slike ansettelser innebar tidligere liten risiko for arbeidsgiverne, men de siste par årene er det en tendens i USA til at arbeidsgivere er mer forsiktige med å ansette ikke-dokumenterte immigranter, fordi myndighetene er blitt strengere på dette punktet. Arbeidsgiverne risikerer nå å bli anmeldt hvis de har ansatt ikke-dokumenterte immigranter. Migrantenes situasjon i USA avhenger som vi ser i sterk grad av lovpraksisen i de ulike amerikanske statene. Flere informanter fortalte meg om hvordan de hadde erfart at det i nedgangsperioder var mye politikontroller, mens når det var lett å få arbeid var det lite kontroller. Skulle migranten ende opp som arbeidsledig blir det umulig å betale tilbake gjelda til coyoten og migranten får heller ikke sendt penger hjem til familien i Guatemala. Jeg traff flere personer i Xela med slektninger i USA som nå erfarte vanskeligheter med å skaffe seg jobb. Slektingene hjemme fryktet at disse migrantene ville ende opp med å vende tilbake med dårligere økonomi enn da de dro. Det vil ramme hele familien hjemme i Guatemala.

Som vist ovenfor utsetter migrantene seg for en økonomisk risiko. I tillegg innebærer migrasjon en kroppslig risiko. Migrantenes største faremoment og utfordring er selve reisa til USA. Grensekontrollene har blitt stadig strengere de siste åra og meksikansk politi jakter på personer som er ulovlig i Mexico. Innstramningene rammer nærmest alle mellomamerikanere fordi Mexico innvilger minimalt med visum til statsborgere fra Mellom-Amerika, Guatemala inkludert. Videre kommer jakten på ulovlige migranter som amerikanske myndigheter bedriver inne i USA, som ytterligere en risiko for de som befinner seg i landet uten noen form for oppholdstillatelse. Migrantene foretrekker å bo i de delstatene hvor myndighetene fører en liberal politikk ovenfor utlendinger. De flytter gjerne rundt mellom delstater, avhengig av hvilken type migrasjonspolitik delstatene fører. Hvor strengt lovene som påvirker migrantene håndheves, varierer gjerne over tid. Det vi ser i dag er at innvandringspolitikken strammes inn i økonomiske nedgangstider.

Rent kroppslig er altså selve reisa til USA farlig og risikofull. Den mest risikable delen er selve kryssinga av grensa, fra Mexico til USA. Grensa er 3000 km lang og fire amerikanske delstater grenser til Mexico. Fra Stillehavskysten i vest til Mexico-gulfen i øst ligger de amerikanske delstatene California, Arizona, New Mexico og Texas. Amerikanske myndigheter er i ferd med å bygge et 1200 km langt gjerde langs grensa.²⁶ Målet er å stoppe den ulovlige

²⁶ New York Times, "Government Issues Waiver for Fencing Along Border", 2. april 2008

innvandringen. For migranter som går seg vill i de meksikansk-amerikanske ørkenområdene, er konsekvensene alvorlige. Migrantene risikerer i verste fall å omkomme. Mange hundre migranter dør i grenseområdene hvert år. Varme dager og kalde netter fører til dehydrering og utmattelse. I 2005 ble det registrert 472 omkomne migranter i grenseområdet, en dobling fra 1995.²⁷ Tatt i betraktning at det er hundrevis av personer som forsøker å ta seg ulovlig inn i USA hver eneste dag, er det statistisk sett liten risiko for å omkomme. Risikoen for å bli skadet, mishandlet eller voldtatt er betraktelig større.

Videre i kapitlet vil jeg se nærmere på hvordan guatemalanere forholder seg til risikoen ved migrasjon spesielt og usikkerhet generelt i Guatemala. Jeg vil forsøke å vise at det er en sammenheng mellom usikkerheten guatemalanere lever med i hjemlandet og deres villighet til å risikere det å migrere. Samtidig vil jeg vise at machoidealer er medvirkende til at menn er villige til å ta sjanser.

Brando: Å leve med høy risiko

Jeg fikk et inntrykk av at mine informanter er nonchalante i forhold til den risikoen de løper som migranter. Fra mitt ståsted var det i starten av feltarbeidet et lite mysterium hvordan folk kunne risikere så mye som de gjør når de migrerer. Et spørsmål jeg stilte meg var om guatemalanere rett og slett velger å *se bort i fra* en del av det de vet om risikoen ved å migrere. Eller er det slik at de som drar har liten kunnskap om hva det innebærer å migrere til USA? Er uvitenhet og naivitet en årsak til migrasjon? I kapittel fire vil jeg vise eksempler på folk i Xela som mener nettopp det, at særlig ungdom er naive og dumme nå de velger å migrere. For øvrig fant jeg ut at kunnskapsnivået om hva migrasjon innebærer varierer kraftig. Ytterpunktet jeg observerte var blant ungdom fra landsbygda som vet lite om migrasjon, mens det andre ytterpunktet finnes blant unge voksne i byen. På et mottakssenter i Xela for migranter under 18 år som var utvist fra Mexico snakket jeg med ungdommer som hovedsakelig kom fra landsbygda. Mange av disse var barn, og visste minimalt om hva som ventet dem som migranter. Barna og ungdommene hadde "el sueño americano" – den amerikanske drømmen. Den drøfter jeg nærmere i kapittel 4. Unge voksne jeg ble kjent med fra Xela derimot, hadde nær sagt alle omfattende kunnskaper om

²⁷ New York Times, "At the U.S. border, the desert takes a rising toll", 15. september 2007

migrasjon. De visste godt hva det innebar av farer og risiko å migrere, siden de fleste enten har venner eller slektninger som har migrert eller har forsøkt selv.

Som *en* forklaring på migrasjonen fra Xela vil jeg derfor vise at i Guatemala lever mange mennesker liv hvor risiko er dagligdags. For å vise sammenhenger mellom risiko, usikkerhet og migrasjon, vil jeg nå presentere en av mine informanter fra Xela. Etter at jeg hadde studert en ukes tid ved en liten språkskole i Xela, foreslo rektoren ved skolen at hun kunne introdusere meg for en annen lærer tilknyttet skolen. Rektoren fortalte meg at det var en ung mann på rundt 30 år som hadde jobbet en del ved skolen. Dermed hadde jeg noen dager senere en avtale om å møte Brando på en kafé. Vi møttes i kafeen og han introduserte seg for sin mor som var med han, uten at jeg visste om det på forhånd. Jeg merket kjapt at Brando var beruset. Det viste seg at han var sliten og alkoholpåvirket etter en langhelg med mye jobbing og åpenbart, en del drikking i forbindelse med nasjonaldagen. Jeg skjønnte etter vært at mora var med for å passe på sønnen sin.

Møtet fant sted i midten av september, frigjøringsdagen er den 15. september. Det foregår diverse festligheter i en hel uke for å markere dagen. Pussig nok hadde Brando til tross for festing og jobbing gjort en avtale med meg dagen i forveien om å møtes neste dag. Det var bemerkelsesverdig å treffe en person til et avtalt møte og så viser det seg at han møter opp beruset. Vi snakket faktisk aldri om dette første møtet igjen senere, det var muligens pinlig for Brando siden han møtte meg i kraft av å være ansatt ved språkskolen. Om denne episoden ble kjent ville det være ufordelaktig med tanke på Brandos fremtidige jobboppdrag i språkskolen. Jeg kjente selv rektoren ved skolen og var klar over at hun mislikte at lærerne drakk for mye, og i alle fall hvis de gjorde det sammen med skolens elever. Brandos mor var sannsynligvis bekymret nettopp for sønnens jobbmuligheter og generelle omdømme, og hadde dermed slått følge til kafeen for å unngå noen form for skandale. Det var altså med en gang tydelig at her hadde jeg å gjøre med en mann som til tider ble ganske kraftig sosialt kontrollert av sin mor. Disse mer konservative familietrekkene hadde jeg allerede sett blant annet i vertsfamiliene mine, og nå så jeg det altså igjen. Moren ville passe på sin voksne sønn i det offentlige rom, i dette tilfellet primært fordi sønnen befinner seg i en usikker jobbsituasjon.

Der jeg befant meg i kafeen ble Brando kontinuerlig irettesatt av sin mor. Både når han sa ting som hun mente var upassende og på grunn av hans generelle oppførsel i kafeen. Hun var på vakt og passet på at sønnen oppførte seg rimelig ordentlig. Vi satt i kafeens bakgård i den milde septemberlufta. Det var fortsatt tidlig i mitt feltarbeid og et møte med en beruset lokal mann var

overraskende og interessant. Vi snakket om språkundervisning, da Brando som nevnt skulle være spansk læreren min for en periode. Undervisningen skulle foregå på språkskolen i Xela sentrum hvor jeg allerede hadde studert noen uker. Byen Xela har over tretti små og store språkskoler. Noen skoler har kapasitet til en håndfull elever, mens de største skolene har kapasitet til mer enn femti elever. Brando hadde jobbet en del for denne skolen tidligere, men for øyeblikket var det få elever der og han jobbet kun sporadisk ved skolen. I tillegg til språkskolejobben, jobber han i familiefirmaet hvor de driver med reklame, og som turguide for turister. Brando skrøt av hvilken god lærer han var og hvor kjapt han kunne lære meg konjunktiv, en vanskelig verbmodus på spansk. Samtidig bannet han over den varme teen som han sølte utover bordet og forlangte å få snakke med eieren av kafeen. Det virket som han var i ubalanse og da han senere snakket om da han hadde migrert til USA gråt han. Brando ga meg en lang usammenhengende innføring i sine førstehåndserfaringer med migrasjon, blant annet hadde han mislykkes i å komme seg til USA en gang. Han snakket såpass usammenhengende at jeg ikke skjønnte det da, men jeg skulle i et senere møte få klarhet i hvordan han hadde blitt arrestert og deportert fra Mexico, på vei til USA. Kafébesøket endte til slutt med at moren tok med seg sin sønn hjem. Etter dette pussige første møtet, traff jeg Brando jevnlig resten av feltarbeidet.

Da jeg og Brando på et senere tidspunkt diskuterte migrasjon kom han med følgende utsagn: *"Jeg har opplevd så mange farer i mitt liv at det å migrere til USA skremmer ikke meg"*. Utsagnet illustrerer et generelt inntrykk jeg fikk av guatemalanske menn. Både menn og kvinner i arbeider- og middelklassen som mine informanter tilhører, er vant til å leve med risiko, hardt arbeid og økonomiske problemer. Som vi skal se eksempler på er Brando vant til å leve med usikkerhet. Følgende episode viser en hendelse han opplevde som kan karakteriseres som dramatisk. En kveld for noen år siden ble han utsatt for et komplott av politiet på åpen gate. Han var på vei hjem fra et møte da han ble stoppet av to politimenn i sentrum av Xela. De beskyldte ham for å være kriminell. Brando nektet naturligvis. Den ene av politimennene sa da: "Hva er det så du har der i beltet?". Der hadde politimennene plantet en stor kniv på Brando. Deretter fikk han beskjed om å betale 2000 quetzaler for å unngå arrestasjon og 1-2 års fengsel. Så mye penger hadde naturligvis ikke Brando på seg. Dermed ble han satt i fengsel. Han fikk låne telefon i fengselet for å ringe til familie og venner for å forsøke å samle sammen de 2000 quetzaler han trengte for å bli løslatt. Det endte med en uke i fengsel før han fikk betalt seg ut. Om forholdene i fengselet fortalte Brando:

”I fengselet samarbeidet fanger og ansatte i fengselet, de dro sammen ut på natta og gjennomførte ran og annen kriminalitet. Til morgenopptellingen var alle tilbake igjen”

Når jeg diskuterte det guatemalanske politiet med innbyggere i Xela var lave lønninger noe som ofte ble presentert som en årsak til korrupsjonen i politiet. Flere forklarte at politiet skaffer seg ekstrainntekter via bøtelegging og bestikkelser. Det skal være vanlig at politiet i Guatemala gjennomfører vilkårlige arrestasjoner slik som Brando opplevde. Det gir politiet ekstra inntekter når uskyldige arresteres og tvinges til å betale seg fri igjen. Historien som Brando fortalte meg om politiet er et eksempel på korrupsjonen innenfor politivesenet. Mitt inntrykk er at politiet er med på å skape utrygghet i Xela. Andre utlendinger som hadde oppholdt seg en lengre periode i landet, rådet meg til å trekke meg unna hvis jeg traff på politiet. Mange jeg snakket med mente at det var mer vanlig at politiet betydde trøbbel enn hjelp.

Brando antok at hovedgrunnen til pågripelsen rett og slett var utseendet hans og at han var på feil sted til feil tid. Da han ble arrestert hadde han langt hår, men siden denne episoden har han vært nøye med å klippe håret kort. Dermed skiller han seg ikke ut utseendemessig og faren for problemer med politiet er mindre. Historien var ikke av en slik karakter at det virket som han regnet den som spesielt oppsiktsvekkende. Brando fortalte meg drøssevis med historier før han en gang ganske tilfeldig kom inn på denne ubehagelige opplevelsen han hadde hatt med politiet. Det at han ikke fremstiller denne historien som dramatisk, bekrefter hans utsagn om at han er vant til farer. Forakten for politiet var nærmest unison, jeg snakket ikke med noen i Xela som uttalte at de stolte på politiet. Brando fortalte meg også at det er fullt mulig å kjøpe seg et studiebevis som bekrefter at innehaveren er utdannet til politi. Brando påsto at et slikt forfalsket vitnemål koster rundt 1200 quetzaler (200\$). Om det faktisk stemmer fikk jeg ikke bekreftet fra andre hold, men bare det at Brando hevder at det er så enkelt å fremstå som politi antyder hvor omfattende mistilliten til politiet er i befolkningen.

Som skissert i kapittel 2 lever guatemalanere med risiko og utrygghet som sentrale elementer. Brando hadde allerede tidlig i livet erfart risiko. Fængselsoppholdet nevnt ovenfor føyde seg inn i en rekke av dramatiske hendelser i hans liv. Som guttunge jobbet han for geriljaen samtidig som storebroren hans var soldat i hæren. Han var løpegutt for geriljaen på 1980-tallet mens borgerkrigen fortsatt pågikk. Da var han så ung at ingen i hæren mistenkte han for å jobbe for geriljaen. Nå på 2000-tallet hadde Brando jobbet med gatebarn i hovedstaden, Guatemala by. Da hadde han stadig hatt problemer med politiet. Han fortalte meg også at han hadde slitt med et

overdrevent alkoholforbruk for noen år siden. Han fortalte da blant annet hvordan mobiltelefonen hans ringte som besatt hele fredags ettermiddag når kameratene plana å drikke, og hvordan han traff på kjentfolk overalt i byen siden han hele tiden gikk ut på barer og drakk. Alkoholkonsum blant guatemalanske menn vil jeg komme tilbake til senere i kapitlet.

I tillegg til fengsling, deltakelse i borgerkrigen og alkoholproblemer har han også et mislykket migrasjonsforsøk bak seg. Da han for noen år siden prøvde å migrere til USA ble han arrestert i nærheten av den meksikansk-amerikanske grensa, på meksikansk side. Brando og en kamerat hadde kommet seg hele veien gjennom Mexico og ventet på en ny guide som skulle hjelpe dem over grensa. I en kafé ble de oppdaget av det meksikanske migrasjonspolitiet og avslørt som utlendinger. Fetteren klarte å stikke av og kom seg senere til USA, mens Brando ble arrestert og deportert til Guatemala. På grunn av disse ulike erfaringene med risiko var ikke migrasjon noe Brando betraktet som spesielt farlig. Slik Brando vurderte migrasjon var risikoen først og fremst økonomisk. Hvis han drar til USA nå, risikerer han å tape mye penger hvis han ikke lykkes. Pengene han bruker på å migrere til USA, vil være tapt hvis han mislykkes og ikke kommer seg til USA. Den kroppslige risikoen selve reisa innebærer er ikke årsaken til at han dropper å migrere illegalt nå. En oppfatning om at migrasjon ikke er spesielt farlig er vanlig blant guatemalanere jeg ble kjent med og særlig blant menn. Jeg forstår det slik at de er vant til å leve med høy risiko. De mest alvorlige formene for risiko har strukturelle årsaker og er vanskelige å slippe unna for den jevne guatemalaner.

Caldeira (2000) skildrer og analyserer usikkerhet og høy grad av risiko blant brasilianere. Fra Sao Paulo viser Caldeira eksempler på mennesker som lever med usikkerhet på grunn av mye kriminalitet: "As violent crime has increased in São Paulo in the past fifteen years, so has the fear of crime" (Caldeira 2000:19). Her er det visse paralleller til det Brando erfarer. Situasjonen Caldeira beskriver minner om mine empiriske observasjoner fra Xela hvor majoriteten av mine informanter beskriver en periode med økende usikkerhet på grunn av kriminalitet og økonomiske problemer etter at fredsavtalen ble undertegnet i desember 1996. I Xela er det den enkelte innbygger som må sørge for sin egen sikkerhet. Myndighetene eller staten er ingen garanti for sikkerhet. Som Brandos politihistorie viser, kan innbyggerne i liten grad stole på politiet. Det vil si at innbyggerne ikke regner med at politiet i særlig grad sørger for deres sikkerhet. Dermed må hver enkelt innbygger selv gjennomføre tiltak for å beskytte seg selv. Det er slike tiltak og strategier Caldeira beskriver:

”To protect themselves, they have to rely on their own means of isolation, control, separation, and distancing. In order to feel safe, that is, they have to build walls” (Caldeira 2000:101).

Resultatet blir at de som har råd til å betale for private sikkerhetstiltak som gjerder, murer, alarmanlegg og sikkerhetsvakter oppnår mer trygghet enn folk med mindre økonomiske midler. United Nations Mission of Verification Guatemala (MINUGUA) uttaler: “private security exacerbates socio-economic inequalities because it allows the rich to enjoy a greater freedom from violence than the poor.”²⁸ Jeg så tydelig at folk lever med ulik grad av sikkerhet i Xela, noe som varierer med hvor velstående man er økonomisk. De som har råd til det, kan betale for privat sikkerhet i form av vakter. Banker og mer eksklusive forretninger i Xela har væpnede sikkerhetsvakter. Velstående familier har et ekstra gjerde foran huset for å føle seg tryggere. Mine informanter har ikke råd til slike tiltak, men de låser seg inne med doble eller triple låser, beveger seg mindre utendørs osv. for å unngå risiko. Eksemplet med Brando som klipper håret kort for at det skal være mindre risikabelt å treffe på politiet på gata, viser et enkelt og rimelig tiltak for å sikre seg mot ubehageligheter. Vi ser her igjen at dess lavere i klassehierarkiet man befinner seg, dess større blir graden av risiko.

Ved å sammenligne risikoen ved migrasjon med andre farer Brando har erfart, blir det tydelig at en migrasjonsreise ikke er vesentlig farligere enn det han erfarer til vanlig i Guatemala. (Det viser at) arbeiderklassen og de fattige i Xela lever med en generell grad av risiko enten de oppholder seg i hjemlandet eller migrerer. Migrasjon er således kun en av flere former for risiko som den marginaliserte arbeiderklassen erfarer. Bertelsen (2007) skriver dette i en artikkel fra Mosambique: *”For majoriteten av fattige i verdens postkoloniale områder er livene preget av trusler, frykt for vold, økonomisk marginalisering, samt eksistensiell og sosial usikkerhet”*.

Jeg fant lignende trekk i Xela. Usikkerheten mine informanter erfarer er et sentralt trekk ved deres liv. Migrasjon er (i et slikt perspektiv) en form for risiko guatemalanere må løpe på grunn av klassestrukturer som begrenser livsmulighetene i Guatemala. Migrasjon er dermed en form for påtvunget risiko. Migrasjon som gjennomføres av familieforsørgere som på grunn av mye bedre økonomiske muligheter i USA opplever et press om å migrere, er et eksempel på det. Når det er en nødvendighet for husholdet å få en inntekt fra USA, er risikoen det innebærer å migrere ikke ønsket, men et resultat av urettferdighet og klasseforskjeller i Guatemala og verden

²⁸ Central America Report, “Profiting from fear”, 20. april 2007

for øvrig. Jeg vil vise et eksempel på en type migrasjon som kan betegnes som tvunget i neste kapittel.

Som jeg har skissert i kapittel 1 finnes det ulike former for risiko. Risiko som mine informanter oppsøker med viten og vilje er en annen form for risiko enn risiko de blir påtvunget på grunn av klasseskiller. Som Bertelsen viser lever de som tilhører de lavere klassene mer risikofulle liv enn mennesker som er mer velstående. Bertelsen viser hvordan de som lever i fattige bydeler er utsatte og sårbare. Statlige institusjoner fungerer ikke og politiet gir ingen form for sikkerhet for fattige i Mosambique. Den eskalerende kriminaliteten i Xela som mine informanter beskriver, fører til at de både føler og erfarer det mer risikabelt å bo i Xela. Som beskrevet i forbindelse med Brando, er politiet mer en trussel enn en sikkerhet for majoriteten av innbyggerne.

Det går også et skille mellom menns risiko og den risikoen som kvinner utsettes for. Risiko er ofte kjønnsbasert i Xela, det vil si at graden av risiko avhenger av kjønn. Jeg fant mange eksempler på at kvinner forsøker å unngå risiko. Kvinner går ikke alene ute om kvelden og de holder seg mer innendørs enn menn. Mine guatemalanske venninner som bodde hjemme hos foreldrene sine, måtte som regel være hjemme senest halv ni på kvelden. Eksempelene Brando og Julio (neste avsnitt) viser at menn i kontrast til kvinner oppsøker risiko. De tar risiko med viten og vilje: de er ute til sent på kveld, drikker store mengder alkohol og forholder seg til migrasjon som om det ikke er særlig farlig. Kvinner derimot, holder seg altså ofte innendørs på kveldene. Det er heller ikke vanlig at kvinner går ut og drikker alkohol på byen. Som vi også har sett er det langt mer vanlig for menn enn kvinner å migrere til USA. Migrasjon innebærer en større kroppslig risiko for kvinner på selve reisa. Jeg hørte flere skrekkelige historier om kvinnelige migranter som var blitt mishandlet eller voldtatt underveis til USA. Dermed er det heller mennene som migrerer. Kjønn er en viktig faktor i det sosiale livet og vi ser her at det er relativt store forskjeller på hvordan kvinner og menn lever i Xela.

Usikkerhet på grunn av alkoholvaner: Julio

En av mine informanter som belyser temaet alkoholvaner og risikoen det medfører, er en ung mann jeg traff en kveld i Xela. Første gangen jeg møtte Julio var på en av byens enklere

skjenkesteder. Stedet heter "La roca negra", den svarte stein, og er en veldig enkelt innredet bar. Jeg kom i snakk med Julio og han var med en gang interessert i å bli kjent med meg. Han var 22 år gammel og presenterte seg som kvart italiener. Han tok på seg rollen som en slags beskytter for meg denne kvelden. Julio var sammen med noen venner han hadde truffet i baren. Ut i fra måten han tok seg til rette på i baren, virket det som han var der ofte. Rett etter at jeg hadde kommet inn på stedet, kom det ganske brått en sterkt beruset mann bort til bardisken hvor jeg satt og skulle ta jakka mi. Da kom andre gjester til for å hjelpe meg og samtidig irettesette "tyven". Mannen ble voldsomt irritert på de andre gjestene, og etter å ha blitt geleidet ut av lokalet, begynte han å kaste steiner på huset. Kona til innehaveren skalket dører og vinduer, gjestene fulgte nysgjerrig med, men så ikke særlig sjokkerte ut. Ut ifra stemningen i baren virket det som slike krangler oppsto rett som det var. Etter denne hendelsen ble jeg invitert til å slå meg ned ved bordet til Julio og hans venner. På barer av denne simple typen, holder gjestene seg stort sett til billig lokalt brennevin. Det er minimalt med kvinnelige gjester. Lokalet vi befant oss i var knapt nok møblert, kun et bord i hvert hjørne og noen stoler. Pissoaret, som befant seg i et hjørne av lokalet, minnet mer om et halvhjertet dusjkabinett enn et toalett.

En slags tøffhet var påfallende ved Julio. Han så rett på meg da han snakket og han var kommanderende ovenfor alle rundt bordet. Samtidig var han vennlig og gjentatte ganger spurte han meg på en barnslig måte om vi var venner. Han spøkte med at han var forelska i Jim Morrison da vi snakket om hva slags musikk vi likte og kameratene ble litt forskrekket. Nå ramlet det inn en mørbanket person i lokalet. Han var en venn av Julio og ble presentert som en lokal kunstner. Det viste seg at han hadde fått juling kvelden før. Han var involvert i smådealing med narkotika og hadde dermed havnet i problemer. Den nye gjesten virket både forvirret og ute av seg. Denne sinnstilstanden forsøkte han å døyve med voldsomme mengder alkohol, så han var kraftig beruset. Julio tok oss med videre til en liten kombinert kiosk og bar, der skulle vi høre på the Doors. Julio visste at denne baren hadde musikken han var ute etter å høre. Her endte kvelden med flere slåsskamper. De unge mennene jeg var blitt kjent med kom i krangel med et par voksne og aggressive menn. Det var påfallende hvor aggressive mennene jeg møtte denne kvelden var. På den siste cantinaen eller skjenkestedet vi var på, var det tydelig at alle var interessert i å slåss. Det var opplagt at det ville bli håndgemeng og slik ble det. Slag, spark og trusler ble utvekslet. Til slutt ble alle gjestene kastet ut fra baren. Senere fikk jeg høre fra andre informanter at slåssing på disse skjenkestedene visstnok var dagligdags. Det totale fraværet av politi hele kvelden, til

tross for den gjentatte volden, var påfallende. Innehaverne av skjenkestedene tilkaller sjeldent eller aldri politiet, så vidt jeg fant ut foretrekker de å ordne opp i krangler og slåsskamper på egenhånd. På grunn av liten tiltro til politiet, foretrekker den vanlige guatemalaner å involvere politiet så lite som mulig. Det er kun ved alvorlige forbrytelser at politiet tilkalles.

Denne kvelden viser hvor risikabelt det kan være på byen i Xela. De som oppsøker denne typen skjenkesteder vet hva de går til. Aggressiviteten blant personene (nesten utelukkende menn) jeg traff denne kvelden tyder på at de er vant til og ønsket slåssing. De som foretrekker en roligere kveld på byen, har mange andre barer de kan gå til. Et annet alternativ er å holde seg hjemme. Volden i cantinaene er en mannlig form for vold. Menn truer andre menn og slåss med menn. Som Gutmann (2007:199) beskriver fra Mexico City er vold mellom menn en annerledes form for vold enn vold i hjemmet, hvor slag blir utvekslet mellom menn og kvinner. Volden mellom menn på cantinaene i Xela kan i henhold til Gutmann tolkes som en ærbar form for vold. Det er en heroisk form for vold fordi den bidrar til menns status som macho, i kraft av denne volden fremstår mennene som mandige nok. Vold mellom menn kan gjenfortelles og romantiseres, i motsetning til vold mot kvinner som er forbundet med skam og tabu (Gutmann 2007:199). Det at det snakkes om volden som foregår mellom menn er en vesensforskjell når man sammenligner med vold i hjemmet. Jeg snakket med mange av mine informanter om vold på cantinaene og gatekriminalitet. Vold som foregår i hjemmet snakkes det i lite eller ingen grad om. Jeg hørte aldri direkte snakk om vold i hjemmet, kun antydninger om voldelige ektemenn eller menn som drakk for mye.

Overdrevet alkoholforbruk, gjerne voldsom periodedrikking, var noe de fleste guatemalanske menn jeg ble kjent med erfarte eller hadde erfart. Alkoholforbruket utgjør en kroppslig og sosial risiko både for (mis)brukerne og deres nærmeste familie. "El exceso", er uttrykket som brukes for voldsom drikking, inngår som en risikofaktor i hverdagslivet i Guatemala. Drikkemønstrene avhenger som tidligere nevnt sterkt av kjønn. Svært få guatemalanske kvinner drikker mye, kvinner går også lite ut på byen. I gatebildet i Xela er denne forskjellen tydelig, særlig på kveldstid. Da er det langt flere menn enn kvinner utendørs. På nattestid er det uvanlig å treffe guatemalanske kvinner. I Xela er alkoholikere som sover ut rusen på gata et dagligdags syn, de ligger gjerne midt i solsteiken. Alkoholproblemene er veldig synlige og det er vanlig å gå rett forbi mennesker som ligger tilsynelatende livløse i gatene. Sjeldent var det noen som stoppet opp for å hjelpe de døddrukne. Drikkingen fører til usikkerhet i Xela, både

blant menn og kvinner. Alkoholforbruk er et hyppig samtaleemne og noe som mange, og spesielt kvinner, frykter i Xela. Gjentatte ganger hørte jeg utsagn fra kvinner som lød slik: *"Han er en flott kar, men han blir gal når han drikker"*.

"Sørg for at dere ikke drikker alkohol", var en advarsel jeg fikk flere ganger da jeg fortalte at jeg hadde avtaler med mannlige informanter i Xela. De som advarte meg var kvinner som kjente disse mennene og mente de hadde et alkoholproblem. Utsagnene vitner også om en slags aksept for menns alkoholkonsum. Det er mulig å ha et stort alkoholkonsum og samtidig bli akseptert som et bra menneske. At menn går over streken i forhold til alkohol, virker det som kvinner til en viss grad mener man må regne med. Flere mannlige språkskolelærere jeg ble kjent med fikk beholde jobbene sine selv om de til tider drakk for mye. En kvinnelig rektor ved en språkskole nevnte ofte det at hennes mannlige ansatte hadde alkoholproblemer, samtidig som hun sa at de var dyktige lærere. Det er altså ikke noe motsetningsforhold mellom det å gjøre en god jobb og det å til tider ha et overdrevent alkoholforbruk. Disse lærerne er jo heller ikke fast ansatt, de engasjeres for dager eller uker av gangen. Dermed blir det "lettere" å kombinere jobb og alkoholkonsum.

Brando som er presentert tidligere i kapitlet, hadde hatt en periode da han drakk veldig mye. I den perioden var han involvert i slåssing og bråk jevnlig. Denne perioden inntraff da han flyttet hjemmefra for å studere. Han begynte å studere ved et universitet i Guatemala by, men ble hentet hjem igjen til Xela av foreldrene etter en fuktig periode i hovedstaden. Nå for tiden gikk det gjerne måneder mellom hver gang han drakk. Allikevel ble jeg advart mot drikkingen hans av andre lærere ved språkskolen. Flere av mine informanter avsto totalt fra alkohol i perioder og det mener jeg kan tyde på at de ikke hadde kontroll over sitt eget alkoholforbruk. Det forbruket jeg observerte var gjerne av typen alt eller ingenting. Et moderat forbruk var for mange ikke mulig, begynte de først å drikke, drakk de seg overstadig beruset.

Guatemalanske menn som går ut på byen og drikker alkohol oppsøker risiko. Hva er motivasjonen for å drikke så hardt som mange guatemalanske menn faktisk gjør? Hendelsene den første kvelden jeg traff Julio tolker jeg som handlinger for å oppfylle machoidealer. Måten disse mennene oppførte seg på, med drikking, kringling og slåssing tyder på at det er et ideal at menn skal være tøffe og barske. Alkoholforbruket kan tolkes som en manndomsmanifestering. Drikking, trusler og vold er i følge Lancaster mannlige aktiviteter og mannlige privilegium innenfor machismosystemet (Lancaster 1992:39). Et klart flertall av de mennene jeg ble kjent

med i Guatemala, fortalte meg at de hadde hatt en periode i livet med overdrevent alkoholforbruk. Julio var inne i en slik periode, mens Brando altså fortalte meg at han hadde hatt slike perioder tidligere. Menns alkoholkonsum er noe man kan snakke om, det er ikke tabubelagt å drikke for mye for menn. Det virker som om menns alkoholforbruk til dels er godtatt i Xela, både blant de som drikker og de som ikke drikker.

Mennene oppsøker altså risiko i form av alkoholforbruk. Å ta sjanser og å gjøre risikable handlinger ser ut til å være et machoideal i Xela. Lancaster (1992) viser hvordan machoidealene sier at nicaraguanske menn skal møte farer med mot. Livet forstås som et sjansespill og det er en del av det maskuline å ta sjanser. Menn skal ta visse sjanser. Lancaster analyserer blant annet et kortspill ved navn "desmoche" for å belyse den mannlige formen for risiko. Det populære kortspillet desmoche innehar flere av de maskuline idealene som finnes i Nicaragua. Kortspillet har elementer av risiko, av sjanse og tilfeldigheter, og krever handlekraft av spillerne. I motsetning til det mest populære kortspillet i USA, nemlig poker, er det i desmoche ikke viktig eller verdsatt å ha pokerfjes, altså skjule sine følelser. I poker er det i motsetning til i desmoche, viktig å planlegge (Lancaster 1992:195). Dette kan tyde på at mannsidealene er ulike i Latin-Amerika og USA. Machosystemet handler om hvordan menn skal oppføre seg for å være mandig nok. Lancaster viser at viljen til å løpe risiko er en viktig del av machoidealet. Menn skal ta sjanser: I Managua observerer Lancaster hvordan menn drikker og spiller kortspill hvor risiko er den sentrale faktoren. Gutter oppdras og instrueres til å oppføre seg mandig: de utsettes for slag og uthenges som "cochon" (tilsvarende norske ord: "homo" eller "bøg") hvis de ikke oppfører seg mandig nok. Machismosystemet innprentes altså i barna fra de er små. Innenfor machosystemet har menn (og kvinner) ulike handlingsrom og plikter. Menn i Xela har en "plikt" til å drikke alkohol. Driking av alkohol på barer og puber ser ut til å være en nødvendig del av det å være mandig. Julio og vennene hans slåss, krangler og snakker sammen samtidig som de drikker store mengder alkohol. De drikker sprit, ikke øl. Av sprit blir man fortere full og sprit er det billigste man kan drikke seg full på i Xela. Det at de foretrekker sprit fremfor øl tyder på at hovedmålet med drikingen er å bli full og at øl muligens ikke er mannlig nok. Menn viser her sin maskulinitet gjennom et konsum ovenfor andre menn. Som Lancaster (1992:236) hevder er machismo også et redskap for å strukturere makt menn i mellom. Det er ikke bare forholdet mellom kvinner og menn som påvirkes av machismosystemet. Derfor er det vel så viktig å ikke tape ansikt ovenfor andre menn som ovenfor kvinnene. Lancaster karakteriserer machoheit som

ferskvarer, den må manifesteres hver eneste dag. *“As a gestural system, machismo has a steep temporal dimension, and yesterday’s victories count for little tomorrow”* (Lancaster 1992:237).

Han skriver også om machismo:

“It is an organization of social relations that generates ideas (...) It has its own materiality, its own power to produce effects (...) machismo is more than a “reflection” of economic practices. It is its own economy (...) machismo produces and circulates values: the value of men and women” Lancaster (1992:23).

Machismo er med andre ord et intrikat system som dreier seg om den sosiale betydningen av kjønn, samtidig som systemet er styrende for kjønnsroller.

Da jeg noen uker senere tilfeldig møtte Julio på gata, fortalte han meg at han nylig hadde vært nær ved å dø. Med ujevne mellomrom har han for vane å drikke mange dager i strekk og spise minimalt. En formiddag midt i en slik fyllekule, hadde han fått et illebefinnende i en bar. Kroppen hans reagerte på en sigarett og han hadde segnet om. Noen personer som var til stede i baren hadde fått liv i han igjen. Julio beskrev det som en skremmende opplevelse og da jeg nå traff han, var han klink edru og så helt annerledes ut. Klærne var rene og han så veldig ordentlig ut. Det var en stor forskjell fra den gangen jeg møtte han på den omtalte barrunden. Da hadde han møkkete klær og så herja ut. Det var vanskelig og til dels ubehagelig å forholde seg til Julio. Han utsatte meg stadig for drikkepress. Det at jeg opplevde han veldig full og voldelig første gangen jeg møtte han, gjorde meg usikker på hvor jeg hadde han. Vi møttes i høyst ulike sosiale settinger, fra slåssing i mørket på natta til småprat på gatehjørner og på hotellrommet hans. Noen ganger jeg møtte han var han ravende full og andre ganger var han edru og ordentlig. Det var enklere å forholde seg til Brando. Etter at vi møttes første gang, så jeg han aldri beruset igjen. Med Brando og Julio skjedde det jeg ble advart mot, de drakk for mye og oppførte seg bråkete, kranglete og i Julios tilfelle voldelig. Når menn møtes er det vanlig å drikke alkohol. Det at barer og puber hovedsakelig er maskuline arenaer (med unntak av utenlandske jenter) viser at det sosiale livet i Xela er kjønnnet, kjønn er viktig i Xela og det definerer bevegelsesmønstre og oppførsel. Det dreier seg om hva man kan gjøre og ikke gjøre som mann eller kvinne. I tillegg til føringer i machimosystemet kan en av årsakene til at Julio drikker være et ønske om å delta i et konsum i byen. Caldeira (2000:64) viser eksempler fra Sao Paulo på personer med dårlig økonomi som ønsker å delta i bylivet. Det er smertefullt og frustrerende for de unge brasilianerne som Caldeira intervjuer når de ikke en gang har råd til å delta i et helt moderat konsum. De føler

seg ekskludert når de forhindres fra å delta i aktiviteter de mener bør være vanlige for arbeiderklassen, for eksempel gå på kino, kjøpe noen ok klær eller gå på tivoli en sjelden gang.

Til tross for dårlig økonomi er det å gå ut på rimelige barer, noe Julio har råd til. Det er en aktivitet han liker og kan gjennomføre. I utelivet i Xela finner han et konsum han har anledning til å delta i. Når vi snakket om uteliv fortalte Julio meg at han liker Antigua bedre enn Xela. Antigua er den gamle hovedstaden i landet og er i dag en liten by med rundt 30.000 innbyggere. Den ligger rett utenfor dagens hovedstad, millionbyen Guatemala by. Byen har et eksklusivt preg med en liten bykjerne og mye eldre, ærverdige bygninger. Antigua er i dag til de grader en turistby med diverse attraksjoner og over sytti språkskoler. På grunn av statusen som turistby er det mye kjøpekraftige utlendinger i byen og dermed er prisene høye. Julio liker seg der, men har sjeldent råd til å oppholde seg i Antigua. Han beskrev til meg hvordan damene er flottere der og festingen er bedre. På grunn av at han ikke har særlig god råd, er konsumet som foregår i Antigua et konsum han som regel er ekskludert fra.

Bosituasjon, arbeidsmarked og utdanning i Xela

Julio hadde flyttet ut fra familiens hus allerede, selv om han ikke var mer enn 22 år. Dermed har han mer frihet til å gjøre som han selv vil. Mindre sosial kontroll fra foreldrene kan være en av årsakene til at han drikker såpass mye. De fleste unge i Xela bor i starten av 20-åra fortsatt hjemme hos foreldrene. Siden det er såpass dyrt å både kjøpe og leie bolig i byen, er det å flytte ut fra foreldrenes hus lite aktuelt for de unge. Å leie et rom i en leilighet eller på et hotell koster fra 500 quetzaler (1Q=1 NOK) og oppover i måneden. Det er mye når minimumslønna i landet ligger på 185 US\$ måneden, hvis man har en jobb.²⁹ En av årsakene til at Julio faktisk hadde flyttet ut var at han var i konflikt med faren sin. De unge jeg traff som hadde flyttet ut var ofte i opposisjon til sine foreldre. Julio vurderte det som en del av det å bli voksen å flytte ut. Han fortalte meg at han mente ungdommer burde flytte fra foreldrene når de var 19 år gamle. Da mente han det ikke var nødvendig og ønskelig å bo med foreldrene lenger. Julio leide et rom på et hostel, et motell midt i byen. Han ga selv uttrykk for at han var fornøyd med å kunne bo på egenhånd. Som gutt kan han flytte ut fra foreldre på denne måten, for ei jente er det problematisk å flytte for seg selv. Det er moralsk problematisk å flytte ut når man ikke er gift. Særlig for jenter,

²⁹ "On his way out, Berger slightly boosts minimum wage". 11. Januar 2008

er det å flytte ut knyttet opp til det å finne seg en partner og å gifte seg. Mulighetene til å etablere et eget hushold for de unge er relativt dårlig. De fleste må regne med å bo hjemme hos foreldrene til langt opp i voksen alder. Som vist tidligere blir Brando sosialt kontrollert av sin mor og han bor fortsatt hjemme. Brando hadde ikke tatt et slikt oppgjør med sine foreldre som Julio. Brandos liv er fortsatt tett sammenfiltret med foreldrene. Det kan være sosialt problematisk å bo for tett på familien (særlig for de unge) og for å unnsnippe den sosiale kontrollen det innebærer å bo slik, er migrasjon til USA en løsning. Med informanten Ronny i neste kapittel, vil jeg vise en person som migrerer av eventyrlyst og for å unnsnippe sosial kontroll.

Brando er med sine mange småjobber som lærer, turguide og jobb i familiefirma i en situasjon som er vanlig for guatemalanere. Den typiske Xela-beboer har diverse småjobber med kort varighet. Rundt halvparten av mellomamerikanere er ikke ansatt hos en arbeidsgiver. De sysselsetter seg selv i likhet med Brando og Julio. Det vil si at de jobber i den uformelle sektoren. Dette er arbeiderne som jobber "por su propia cuenta", "arbeider for seg selv". I Guatemala sysselsetter halve befolkningen seg selv.³⁰ Den uformelle sektoren kjennetegnes av usikkerhet og mindre rettigheter for arbeiderne. Arbeideren må klare seg på egenhånd, uten trygdeordninger eller betalt ferie. Brando har en lang utdanning med en femårig grad i reklamestudier fra San Carlos, det offentlige universitetet i Xela. Han har allikevel ingen fast jobb han kan leve av som er relevant i forhold til graden hans. Studier viser at utdanning statistisk sett ikke gir større mulighet for å få en jobb i Mellom-Amerika.³¹ Det er med andre ord moderat etterspørsel etter utdannet arbeidskraft i regionen. I byen Xela er det vanlig å begynne på et universitet etter at high school er fullført. I Xela kalles alle skoler for høyere utdanning for universiteter. De aller fleste studentene finansierer studiene med å jobbe ved siden av og mange jobber dermed i den uformelle økonomien samtidig som de studerer. Studentene bor som regel hjemme hos foreldrene mens de studerer og det er vanlig å få økonomisk støtte til studiene hjemmefra. Hvor mye støtte en student får avhenger av hvor velstående foreldrene er. Jo mer velstående familien er, dess mer sannsynlig er det også at barna sendes til de private universitetene som krever skolepenger. På grunnskolenivå gjelder det samme. Det er en allmenn oppfatning at de private skolene er betraktelig bedre enn de offentlige skolene. Guatemalanske foreldre som har muligheten til det, er derfor villige til å betale for barnas skolegang for å unngå å sende barna til den offentlige skolen.

³⁰ Central America Report, "Why go to school?", 18.mai 2007.

³¹ Central America Report, "Why go to school?", 18.mai 2007.

En del av gradene universitetene tilbyr er det mulig å ta som kveldsstudium. Kveldsstudium gir studentene mulighet til å ha en vanlig jobb om dagen. En god del studenter jobber fulltid samtidig som de studerer. Ei guatemalansk venninne av meg jobbet hele dagen seks dager i uka som sekretær i en språkskole og tok utdannelsen på kveldstid ved siden av. Tilbudet om kveldsstudium er særlig vanlig på de private universitetene. Det var en god del reklame for disse universitetene i aviser og rundt omkring i byen. De private universitetene er relativt nye institusjoner som er i ferd med å bygge seg opp. Det virker som det er i ferd å bli mer vanlig å ta høyere utdanning i Xela.

Å ta utdanning fører nødvendigvis ikke til en bedre jobb. Brando er et eksempel på det, mastergraden hans er ikke årsaken til at han har klart å få de jobbene han har nå. Altså kan det tyde på at det er andre motiver enn jobbmuligheter som ligger til grunn for å studere. Det at unge i Xela ønsker å fremstå som personer med utdanning tyder på at utdanning gir sosial status. I tillegg kan kunnskapen studentene opparbeider seg være nyttig selv om det ikke fører til en relevant jobb. Å tilegne seg for eksempel engelskkunnskaper kan gi jobber i turistnæringen i Xela og være gunstig ved migrasjon til USA. En utdanning i Guatemala er som regel ubrukelig i USA, kompetansen er ikke formelt overførbart til det amerikanske samfunnet. Utdannelsen har dermed kun verdi i Guatemala og dermed er det trolig at de som tar utdanning i Xela også har planer om å bli værende i Guatemala der utdannelsen har en viss verdi. Er det slik at jo høyere utdannet en guatemalaner er, dess mer sannsynlig er det at han eller hun blir værende i Guatemala? Ut ifra mine data virker det som folk migrerer uavhengig av utdanningsnivå. Utdanning på universitetsnivå fører ikke til at folk blir igjen i Guatemala, siden utdannelsen ikke gir spesielt mye uttelling på jobbmarkedet lokalt. Det lave lønnsnivået i Guatemala sammenlignet med USA, gjør at utdanningen heller ikke lønner seg økonomisk hvis man sammenligner med det man kan tjene i USA. Når vi snakket om mulighetene for å få seg jobb i Xela, påsto Brando at i Xela dreier alt seg om personlige kontakter med arbeidsgiver for å få jobb. Jobbmessig foretrakk han derfor hovedstaden. I Guatemala by mener han ansettelse har mer med faglige kvalifikasjoner å gjøre. For øyeblikket jobber han med reklame i et familiefirma han har vært med å starte. I firmaet utarbeider de ideer og lager grafikken, før de produserer, frakter og monterer reklameskiltene. Brando tjente ikke mer i familiebedriften enn at han alltid var på jakt etter nye jobber og han ville gjerne jobbe mer i språkskolene. Det at Brando fordeler arbeidskraften sin på flere jobber, er en måte å håndtere økonomisk risiko på. Dermed er han

mindre sårbar hvis han mister en jobb eller får arbeide mindre i en av jobbene i en periode. Flere usikre jobber er bedre enn kun én usikker jobb.

Denne flyktigheten i jobbsituasjon mener jeg gjør det mer nærliggende å migrere. Det guatemalanerne forlater er som regel en usikker jobbsituasjon. Det mindretallet som har sikre jobber blir værende i landet. Det er i liten grad aktuelt å være arbeidsledig i Guatemala, siden det ikke utbetales arbeidsledighetstrygd. De som ikke klarer å skaffe seg en jobb, må skaffe seg inntekter via egne småprosjekter, altså sysselsette seg selv og skaffe inntekt på egenhånd. På grunn av det vanskelige arbeidsmarkedet i Guatemala har dermed mange hushold et av sine medlemmer med forsørgeransvar i USA. Mange av de som migrerer er personer som har problemer med å finne arbeid i Guatemala og migrasjon fører slik sett til lavere arbeidsledighet i Guatemala. Migrasjon kan dermed fungere som en forsikringsordning for husholdet. Ved problemer med å skaffe inntekt i hjemlandet, kan internasjonal migrasjon gi ny inntekt ved behov (Massey 1993:438). Migrantene blir med andre ord en ekstra trygghet for sine hushold. Et problem ved å jobbe deltid og på egenhånd, altså i den uformelle sektoren, er liten forutsigbarhet økonomisk. Hvis man blir syk eller det er dårlig tilgang på jobber i perioder, står man uten inntekt. Selv de som har faste stillinger i Guatemala har begrensede arbeiderrettigheter. Dermed ender Julio, Brando og mange andre opp med å jobbe i den uformelle sektoren. Hvis arbeidsgiver ikke utbetaler lønn, kan det ofte være vanskelig for arbeiderne å få utbetalt de pengene de har krav på. Flere av mine informanter var blitt lurt av arbeidsgivere i fortiden og foretrakk derfor nå å jobbe på egenhånd. Det eksisterer en mistillit til arbeidsgivere og bankvesen, det er en av årsakene til at den uformelle sektoren er så stor som den er i Guatemala. De som ikke stoler på det formelle økonomiske systemet, forsøker å unngå å involvere seg i det.

Julios fremtidsplaner og jobbsituasjon

Som mange andre i Xela hadde Julio løselige fremtidsplaner. Første gang jeg møtte han sa han: *"Jeg drar til USA innen to uker!"*. Da jeg forlot byen et snaut halvår senere, var han fortsatt i byen. Utsagnet viser at han har innrettet livet sitt på en måte som gjør at han faktisk kan migrere på kort varsel. Han står fritt til å reise når han vil. Det er lite som binder han til Xela. Julio kan forlate jobb og bolig nærmest på dagen, og det uten å brenne noen bruer. Med denne løselige

livsstilen blir det mer nærliggende å migrere. På hostalet han bor er det korttidsleie og inntektene sine får Julio fra en jobb han fullt og helt styrer selv.

Utsagnet til Julio om at han skulle migrere innen et par uker, kan tolkes som en måte han ønsker å presentere seg selv på. Det er godt mulig at han egentlig ikke hadde konkrete planer om å dra på det tidspunktet og i alle fall ikke så kjapt som han sa. I Xela er det å fronte ovenfor andre at du har planer om å migrere, en måte å vise at du har ambisjoner. Det kan tyde på at det finnes en såkalt "culture of migration" (Reichert 1982) i Xela. Det vil si at migrasjon har blitt et vanlig valg i samfunnet og verdier assosiert med migrasjon blir del av samfunnet. Reichert forstår migrasjon som en selvforsterkende prosess. Det vil si at kulturelle trekk i byen Xela forårsaket av den langvarige migrasjon herfra, bidrar til å opprettholde migrasjonen. Utsagnet "jeg drar til USA innen to uker" er kan hende en måte å vise at man er ambisiøs, modig, handlekraftig og interessert i å ta grep for å bedre sin egen livssituasjon. Utsagnet vitner om selvstendighet.

Integreringen til det guatemalanske samfunnet er for unge menn ofte preget av at de ikke får en sikker jobb. Lønnsinntektene er usikre og knyttet til egne initiativ. Julio har i likhet med mange andre guatemalanere problemer med å få endene til å møtes. Økonomiske problemer blir dermed et sentralt og viktig trekk ved hans livssituasjon. Det kan diskuteres i hvor stor grad arbeidere her har et reelt valg. Kan de velge mellom å jobbe i den formelle eller den uformelle sektoren? Det at flere av mine informanter beskrev sin arbeidssituasjon med diverse småjobber som positiv fordi de er "sin egen herre", kan forstås som en måte å presentere seg selv og sin situasjon som mer gunstig enn den egentlig er. Goffman (1992) er med sine teorier om under- og overkommunisering nærliggende å henvise til i denne sammenheng.

I perioden jeg ble kjent med Julio, livnærte han seg som selger. Selger er en vanlig jobb i den uformelle sektoren i Xela. Selgerne opererer fra et utall av steder: fra små butikker, på markedene eller mobilt på gater og busser. Julio kjøper inn større partier med nøtter på markedene, ofte kjøpte han 40 kg av gangen. Deretter bruker han en hel dag på å pakke nøttene om i småposer. Når han har pakket om nøttene reiser han rundt til kiosker og butikker og videreselger nøttene. Selv var han brukbart fornøyd med det han kunne tjene på denne jobben. Han fortalte meg at han kunne tjene 220 quetzaler på en salgrunde, det vil si rundt 40 \$. Han styrer selv sin egen arbeidstid. Dermed er han selv ansvarlig for at jobben innbringer nok penger. Han må hele tiden jobbe så mye at han har råd til husleie og andre løpende utgifter. På den annen side har han en viss frihet i forhold til å styre sin egen hverdag. Han trenger ikke å møte opp på et

arbeidssted hver morgen. Friheten som det å være sin egen arbeidsgiver medfører, gir Julio muligheten til med jevne mellomrom å drikke seg full flere dager i strekk. I disse periodene jobber han naturligvis ingenting. I andre perioder jobber han tilsvarende mer for å få endene til å møtes.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg vist hvordan Guatemala på ulike måter er et land hvor innbyggerne lever med omfattende usikkerhet. Typiske farer for guatemalanere er kriminalitet og vold, et korrump politivesen, et svakt justisvesen og kaotisk trafikk. Rent empirisk eksemplifiserer Brandos liv denne risikoen. Det han har opplevd av problemer med politiet, perioder med mye drikking og erfaringer fra den interne konflikten mener jeg bidrar til at han fortsatt vurderer migrasjon. Flere av mine informanter er villig til å ta risikoen det er å migrere på grunn av de omfattende erfaringene de allerede har med usikkerhet. Migrasjon kan fra utsiden se ut som en unødvendig stor sjanse å ta, men erfares ikke som en alvorlig risiko fra flere av mine informantere ståsted. Brando og Julio er ikke engstelige for å migrere. Felles for migrantene som drar fra Guatemala, er at de på ulike måter er marginalisert. Mangelen på muligheter i hjemlandet, er den sentrale årsaken til at de drar. I neste kapittel viser jeg eksempler personer som har gjennomført migrasjon og deres erfaringer.

Kapittel 4: Migranternes erfaringer og strategier

I dette kapitlet vil jeg se nærmere på noen av mine informanter som har konkrete erfaringer med migrasjon. Først ser jeg på legale strategier for å migrere og viser det empirisk med en kvinnelig migrant. Så følger et eksempel med en ung mann som har et lengre migrasjonsopphold bak seg. Han migrerte illegalt og er den eneste av mine hovedinformanter som er maya og tilhørende urbefolkningen. Deretter presenterer jeg et case med to skreddere som har hatt suksess med sin migrasjon, før jeg diskuterer identitetsprosesser ved migrasjon og diskurs om migrasjon.

Regelredegjøring av den lovlige strategien

Som jeg har vært inne på drar migranter fra Xela som regel illegalt til USA, men det finnes også muligheter til å migrere legalt. Her vil jeg starte med å redegjøre for regler rundt legal migrasjon og opphold i USA. Alle barn som blir født i USA er automatisk amerikanske statsborgere. Et barn som fødes i USA av foreldre som er ulovlige innvandrere i USA er dermed amerikansk statsborger. Foreldrene til et barn født i USA har rett til å bli amerikanske statsborgere når barnet fyller 18 år. For guatemalanske statsborgere er det visumplikt til USA. Visum betyr passpåtegning. Visumplikt vil si at personer fra gitte land ikke har anledning til å reise inn i et land uten at de på forhånd har søkt om og fått innvilget visum fra myndighetene. Guatemalanere må dra til den amerikanske ambassaden i Guatemala by for å søke om visum. USA opererer med tre typer visum: "Visitors visa", "Business visa" og "Green card". For statsborgere fra en del vestlige land som blant annet Norge er det ikke visumplikt ved innreise til USA. Ved innreise vil besøkende fra disse landene automatisk få turistvisum (visitors visa) for tre måneder. Borgere fra andre land må derimot søke om visum. Business visa gis til personer som ønsker å jobbe i USA. I følge amerikansk lov kan et slikt jobbvisum innvilges så fremt det ikke finnes en amerikansk statsborger som kan gjøre jobben som visumsøkeren vil fylle.

Den tredje hovedtypen visum, "Green card", er det visumet som gir flest rettigheter. Green card er et visum som gir permanent oppholdstillatelse i USA. Personer som innvilges Green card fra amerikanske myndigheter, får rett til å bo og jobbe i USA. Personer med permanent oppholdstillatelse (Green card) har mulighet til å hente sin familie til USA. De kan søke om Green card til ektefelle og egne barn, det som blir kalt familiegjenforening. For Brando

som jeg skrev om i kapittel tre, er familiegjening et aktuelt alternativ. En av grunnene til at han ikke forsøker å migrere illegalt nå, er at han sannsynligvis vil få en mulighet til å migrere legalt via sin mor hvis hun får oppholdstillatelse i USA. Siden Brandos søster har permanent oppholdstillatelse i USA, har moren fått innvilget et visum via familiegjening som gjør at hun kan reise fritt mellom Guatemala og USA. Etter hvert vil morens visum oppgraderes til Green card og gi henne rett til å hente et familiemedlem til USA. Brando har blitt lovet at det skal bli han. Som det amerikanske myndigheter kaller ”legal immigrant” vil Brando få flere rettigheter og større forutsigbarhet, siden han da ikke risikerer å bli utvist fra USA. Brando har flere transnasjonale sosiale relasjoner. Han har en kjæreste som er amerikansk statsborger og bosatt på den amerikanske østkysten. Brando traff henne i Xela da hun gikk på språkskole der, et halvt år før jeg ankom Guatemala. Kynisk sett kan Brando ”bruke” kjæresten til å komme seg til USA. Hvis de gifter seg er reglene slik at han vil få oppholdstillatelse. Denne jenta vil for øvrig heller bo i Guatemala, hun er misfornøyd med det amerikanske samfunnet. Hun er ikke alene om det, mange nordamerikanere og europeere jeg traff i Xela var som nevnt i Guatemala for lengre perioder og var fascinert av landet.

I tillegg til vanlig innvilgelse av Green card, trekker amerikanske myndigheter hvert år ut 50.000 personer som får Green card. Lotteriet foregår over internett, det søkes elektronisk via en offentlig hjemmeside. Vinnerne får også rett til å ta med seg ektefelle og ugifte barn under 21 år til USA. 74 guatemalanere vant et Green card i lotteriet i 2008.³² Det vil si at sjansene til å vinne er ytterst små. Innehaveren av et Green card blir ikke automatisk amerikansk statsborger. Den viktigste forskjellen i rettigheter mellom en innehaver av Green card og en statsborger er at førstnevnte risikerer å bli utvist fra landet hvis han eller hun begår lovbrudd eller ikke følger regler for innreise og utreise. I tillegg har kun amerikanske statsborgere stemmerett. For å bli ”naturalisert”, som prosessen med å bli amerikansk statsborger kalles, kreves følgende:

”Naturalization: Many Permanent Residents of the United States have the ultimate goal of becoming a US citizen (...) Once a permanent resident completes the necessary residence and physical presence requirements (which vary in certain cases), an application for naturalization can be filed with Immigration. *This starts a review of the person’s basic eligibility, criminal and security histories, and then leads to testing of the person’s English language abilities, knowledge*

³² U.S. Department of state. http://travel.state.gov/visa/immigrants/types/types_1317.html

of the history and form of government of the US, and good moral character” (Egen kursivering).³³

Amerikanske myndigheter stiller altså en rekke både byråkratiske og kunnskapsmessige krav til immigranter før de kan bli amerikanske statsborgere. De ønsker å teste om kandidatene til statsborgerskap har ”god moralsk karakter”. Et høyst subjektivt kriterium, det er tydelig her at nye statsborgere må gjøre seg fortjent til å kunne bli amerikanere. Det er ikke hvem som helst som er verdig ”naturalisering”.

Det å oppholde seg eller jobbe i USA uten gyldige papirer er nå i ferd med å kriminaliseres. Det vil si at illegale migranter risikerer fengselsstraff. For migranter som tidligere i verste fall risikerte å bli deportert, blir forholdene forverret. Nylig ble 270 latinamerikanere, de fleste av dem guatemalanere, dømt til fem måneders fengsel i masserettssaker fordi de hadde jobbet med falske identitetspapirer på en fabrikk i delstaten Iowa. Eieren gikk fri, mens arbeiderne som ble utnyttet på fabrikken havnet i fengsel, før de blir deportert til sine opprinnelsesland.³⁴ Illegale migranter klassifiseres altså som kriminelle i det øyeblikk de setter sin fot på amerikansk jord. Migrantene som blir arrestert i grenseområdene har i likhet med migranter som jobber med falske papirer, tidligere kun risikert utvisning fra landet. De siste årene er praktiseringen av lovverket blitt mye strengere i USA og utvisningstallene har steget kraftig.³⁵ Flere av mine informanter fortalte om en endring i USAs politikk etter 11. September-angrepene i 2001. De beskriver at grensekontrollene og kontrollene inne i USA har blitt stadig strengere og mer omfattende. Her ser vi hvordan menneskers mobilitet blir begrenset av myndighetene. I praksis er det vanskelig å forlate Guatemala for de fleste innbyggerne. Guatemalaneres livsmuligheter styres av lovpraksisen som fører til denne begrensede mobiliteten. Praksisen opprettholder fattigdom og økonomiske problemer for guatemalanske statsborgere.

En guatemalaner med visum kan sette seg på et fly fra Guatemala by til for eksempel Houston, Miami eller Los Angeles i USA. Men det er kun et fåtall av guatemalanere som klarer å få ordnet seg et visum. Det krever flaks, kontakter og penger. Jeg ble fortalt at visumintervjuene hos den amerikanske ambassaden i Guatemala by er kostbare og som regel resultatløse for de som søker. De aller fleste søknadene blir avvist. Visumsøkere må bevise for ambassaden at de har noe å vende tilbake til i Guatemala, hvis ikke regner amerikanske myndigheter med at de vil bli

³³ <http://www.uscis.gov/portal/site/uscis>

³⁴ New York Times. ”270 illegals sent to prison in federal push”. 24. mai 2008

³⁵ Central America Report. ”Deportations from Mexico drop”. 14. september 2007

lenger i USA enn et turistvisum tillater. Unge personer er dermed som regel utelukket fra å få innvilget visum, siden amerikanerne regner med at de gjerne vil slå seg ned i USA. Flere av mine informanter har erfart vanskelighetene med å skaffe seg visum. En voksen familiefar jeg snakket med som er interessert i å besøke sin bror i USA, regner ikke med at han vil få innvilget visum før han har passert femti år. Han er førti år gammel nå, så det betyr at han sannsynligvis må vente i ti år eller mer før det er noen vits å søke om et turistvisum. Ut i fra denne mannens kunnskaper om systemet, er han altså som 40-åring for ung til å få innvilget visum! Guatemalanere som fortalte meg om visumsøknadsprosessen mente den amerikanske ambassadens politikk var å hindre flest mulig guatemalanere i å komme seg til USA. De ansatte ved ambassaden ble ansett for å være restriktive, firkantet og ofte arrogante.

Blanca: både legal og illegal migrant

Blanca, en kvinne i 40-årene som jeg intervjuet i Xela, hadde på tredje forsøk lyktes i å skaffe seg visum til USA fra den amerikanske ambassaden i Guatemala by. *”Tredje gang løy jeg, da fikk jeg omsider visumet”*, fortalte Blanca med en oppgitt latter. Da hun lyktes hadde hun tre velstående venner som hjalp henne. De bekreftet en oppdiktet historie om at hun skulle være barnevakt på deres reise til USA. I tillegg snakket de med det hun kalte ”den rette personen” i ambassaden. Blanca fikk et turistvisum som gjelder for ti år, men kun for opphold på seks måneder av gangen i USA. Hun ønsket å være lenger enn et halvt år i USA og det hun da gjorde for å omgå loven, var å sende passet sitt hjem til Guatemala i posten etter at hun hadde vært tre måneder i USA. I Guatemala fikk Blanca via en kontakt ordnet med at passet ble stemplet på Aurora-flyplassen i Guatemala by, slik at passet viste at hun hadde returnert til Guatemala til rett tid i henhold til visumet. Det kostet henne 1200 quetzaler, rundt 250 \$, å bestikke en tjenestemann til å stemple passet. Dermed oppholdt Blanca seg ulovlig i USA, men det ble aldri oppdaget av amerikanske myndigheter. Hun dro senere hjem til Guatemala over landjorda og dermed kan hun nå bruke sitt turistvisum til nye reiser til USA, fordi stemplingene i passet hennes fra det første migrasjonsoppholdet er korrekte. På denne måten fikk hun tjent mer penger og vært lenger i USA, enn om hun hadde fulgt visumreglene til punkt og prikke. Turistvisumet ga henne for øvrig heller ikke lov til å jobbe i USA, så hun brukte et falskt social security number (SSN). SSN er et identitetsnummer som tilsvarer det norske fødselsnummeret. Arbeidsgivere i

USA krever som regel at arbeiderne skal presentere et SSN. Vi ser her at Blanca tok en relativt stor sjanse. Hvis amerikanske myndigheter hadde avslørt triksingen med passet, ville hun blitt utvist fra landet og mistet turistvisumet. Hun fortalte meg at hun hadde vært nervøs for å sende passet tilbake til Guatemala på denne måten. Slik situasjonen er i dag, synes hun det er for farlig å omgå loven igjen på en lignende måte. Hun forklarte det med at straffene for lovovertrедelser var blitt strengere i USA de siste årene og dermed syntes hun risikoen ved å være illegalt i USA var for stor nå. Hennes frykt for amerikanske myndigheter kan settes i sammenheng med kriminaliseringen av illegale migranter som jeg har redegjort for tidligere.

Blanca skaffet seg muligheten til å velge en relativt sikker måte å migrere på. Muligheten skaffet hun seg via kontakter som hjalp henne og kjente til visumsystemet. Hun reiste med rutefly til USA. En slik reise står i sterk kontrast til den illegale veien over landjorda via Mexico til USA. Å reise illegalt innebærer som jeg har beskrevet mye risiko. Som legal migrant er ikke selve reisa til USA forbundet med risiko. Allikevel var ikke Blancas migrasjon uten risiko. Da hun kom fram til USA, tok det noen måneder før hun fikk seg en jobb. Som ukjent i et nytt land var hun i en sårbar situasjon, og etter at hun sendte hjem passet sitt risikerte hun utvisning fra USA. For de migrantene som er illegalt i landet er det til tider forbundet med risiko å bevege seg utendørs siden de kan bli arrestert og utvist. Økonomisk sett var Blanca heldig og fikk en stabil jobb med brukbar lønn. Hun jobbet på et laboratorium hvor de brukte rotter i ulike forsøk. Hun fortalte meg mye om jobben sin og jeg fikk inntrykk av at jobben hadde vært store deler av livet hennes i USA. Det å jobbe lange dager og ha liten fritid, er en vanlig situasjon for mange migranter. *"No hay vida social"* - *"det finnes ikke sosialt liv"*, sa en annen hjemvendt migrant jeg snakket med om sitt opphold i USA. Med det siktet han til at migranttilværelsen utelukkende besto av jobbing og soving. Når målet er å spare opp penger man kan sende hjem, er det heller ikke særlig anledning til å bruke penger på fritida.

En av årsakene til at Blanca dro, var at hun hadde vært i kontakt med mange utlendinger via sin jobb som språkskolelærer i Xela. Blanca fortalte meg at det egentlig var meningen at hun skulle bo hos en tidligere student av henne fra Alaska når hun migrerte til USA. Studenten hadde ivret for at Blanca skulle få komme seg til USA og hun var dermed en kontakt Blanca kunne nyttiggjøre seg av ved ankomst USA. Det som skjedde var allikevel at det var slektninger av Blanca som hjalp henne med jobb og bosted da hun kom til USA. Slektingene var bedre skikket til å hjelpe henne enn språkskolestudenten, fordi Blancas slektninger selv var immigranter til

USA og dermed hadde erfaringer på de områdene hvor Blanca som migrant trengte hjelp. Språkskolestudenten hadde i følge Blanca blitt engstelig for om hun faktisk ville klare å skaffe Blanca en jobb på sitt hjemsted i USA, hvor hun etter den opprinnelige planen skulle dra. Blancas slektninger på den annen side, hadde konkrete erfaringer som hadde gitt dem kunnskap om jobbmarkedet som ble viktig for Blanca. Det var via slektninger at Blanca fikk jobben sin og endte opp på den amerikanske østkysten. Flere studier viser at slektskap er sentralt ved migrasjon.³⁶

Mens hun jobbet i USA, bodde hun hos sin fetter og hans familie. Det var en trygg, men dyr bopel. Hun måtte betale 400 \$ i måneden i husleie. Med en såpass god timelønn som 10 \$ hadde hun råd til leia. Hun fortalte at hun ikke trivdes sosialt hos slektningene. Blanca mente fetteren og familien var blitt alt for ”amerikanske”. Hun hevdet de ikke var de samme lenger, de hadde forandret seg mye fra slik hun kjente dem i Guatemala. Et annet problem for Blanca var at barna til fetteren var født i USA og dermed snakket lite spansk. Blanca på sin side snakker lite engelsk og det var vanskelig å kommunisere med nevøer og nieser. Språkproblemene og følelsen av at fetteren hadde forandret seg, gjorde at hun ikke trivdes særlig godt der hun bodde. På jobben derimot, fikk Blanca mye anerkjennelse og hun var stolt over den jobben hun hadde gjort ved bedriften. Hun var veldig entusiastisk da hun fortalte meg om jobben hun hadde hatt i USA. Det var tydelig at det var viktig for henne å være en pålitelig ansatt som gjorde en god jobb, hun fortalte blant annet at hun jobbet overtid gratis for å sørge for at alt var på stell i laboratoriet.

Her ser vi en guatemalaner som er opptatt av å oppføre seg skikkelig og respektabelt. Blanca er opptatt av å være pliktoppfyllende i jobben og hun mislikte å bryte loven. Hun fortalte selv at det til dels plaget henne at hun hadde trikset med passet sitt og jobbet med falskt SSN i USA. Da hun i første omgang fikk jobben ved rottelaboriet, presenterte hun et falskt SSN til arbeidsgiveren. Blanca kjøpte seg da et slikt identitetsnummer, de omsettes illegalt i USA. Da hun senere måtte innrømme ovenfor sjefen sin ved laboratoriet at hun hadde løyet til ham angående sin identitet, gruet hun seg veldig til å fortelle det. Heldigvis for Blanca så ikke sjefen alvorlig på løggen, og i følge Blanca hadde sjefen gitt uttrykk for at han hadde antatt at identitetsnummeret var falskt. Det er liten tvil om at den amerikanske økonomien er avhengig av

³⁶ Se for eksempel Brettel 2003, Glick-Schiller et. al 1992, Hansen og Stepputat ed. 2005, Massey et. al 1993 og Sørensen og Olwig 2002

den billige arbeidskraften som migranter representerer. Derfor er det som vi ser her fortsatt godt mulig å jobbe uten gyldige papirer i USA.

Blanca hadde nå vært noen år i Xela igjen etter oppholdet i USA som varte i to år. Det var aldri aktuelt for henne å slå seg ned der permanent, slik fetteren hennes hadde gjort. Hovedårsaken til at hun ikke ville slå seg ned i USA var de sosiale relasjonene til familie og venner i Xela. Hun fortalte meg at hun hadde savnet sine nærmeste mye da hun var i USA, så nå var hun veldig fornøyd med å være i Xela igjen. Blanca har en voksen datter fra sitt første ekteskap. Hun fortalte meg at hun aldri hadde ønsket seg mer enn et barn. Det var et bevisst valg fra hennes side. Hun har jobbet med frivillig arbeid for å spre informasjon om familieplanlegging og kvinners rettigheter. Hun er nå gift for andre gang. Siden datteren hennes allerede var voksen da Blanca dro til USA, hadde hun ikke noen direkte forsørgerplikter som mor mens hun var i USA. Selv var Blanca misfornøyd med at hun ikke hadde fått spart seg opp noe særlig med penger via arbeidsoppholdet. På den annen side var det en personlig tilfredsstillelse for henne bare å være i USA. Hun fortalte meg at hun lenge hadde hatt to mål i livet. Det ene var å besøke USA, det andre å besøke Brasil. Hun hadde med andre ord hatt et ønske om å komme seg ut av Guatemala for å oppleve noe nytt. Det faktum at oppholdet viste seg å bli kjedelig sosialt, førte ikke til at hun angret på oppholdet. Blanca vurderer nå å gjennomføre en ny arbeidsperiode ved den samme bedriften i USA. Hun planlegger et kort arbeidsopphold, av kun 3-4 måneders varighet. Hun fortalte at da skal hun i tilfelle kun bo på sofaen til fetteren og bruke minimalt med penger. Det skal bli et opphold utelukkende for at hun skal spare seg opp penger. Mannen hennes er bekymret for at hun skal dra alene til USA, så Blanca vurderer også å droppe en ny tur. For Blanca blir dette en avveining mellom det sosiale og det økonomiske. Hun regner med å få en økonomisk gevinst ved et relativt kort opphold i USA, så det er mulig at hun forsaker sosiale relasjoner i Xela for den perioden.

I denne sammenheng viser Massey (1986) at det er sannsynlig at en person som har migrert en gang, ender opp med å migrere flere ganger. Årsaken er at ved andre gangs migrering kjenner migranten allerede destinasjonsstedet. Å komme til et sted for andre gang vil alltid være lettere enn første gangen. I tillegg blir i følge Massey (ibid.), migranter vant til nye konsumvaner mens han eller hun bor i USA.

Ronny: tilbake i Guatemala

Neste informant jeg vil presentere i dette kapitlet er Ronny, en mann på nærmere tretti år som studerer i Xela. Ved siden av studiene jobber han på egenhånd med datagrafikk og småimport av klær. Han er fra ei bygd i nærheten av byen Huehuetenango, noen timers busstur nord for Xela. Ronny tilhører landets urbefolkning. Han understrekte og kom stadig innpå at han er maya, han var bevisst på sin egen etniske bakgrunn. Utseendet hans gjør det også tydelig at han er maya. Han har langt sort hår, ringer i ørene og er mørkere i huden enn de fleste ladinoer. Denne framtoningen tyder på at han er stolt over å være maya. Han velger å fremheve sin urbefolkningsidentitet i klesstil og utseende. Foreldrene bor i hjembygda hvor Ronny vokste opp. Ronny tilbringer fortsatt flere måneder i året der. Når universitetet er ferdig for året i november, drar han hjem til Huehuetenango. Han reiser hjem både for å være sammen med foreldrene og fordi klimaet er bedre der. I Xela er november, desember og januar måneder med kjølig vær.

Ronny dro til USA som illegal migrant allerede da han var femten år gammel. Han forklarte at han migrerte av ren eventyrlyst. Han hadde hatt et sterkt ønske om å komme seg ut og vekk som ung og ønsket ble forsterket av at hans eldre bror sendte hjem spennende gaver fra USA. I tillegg jobbet hans far som sesongarbeider rundt omkring i Guatemala mens Ronny vokste opp. Ronny fortalte meg at det var særlig farens historier fra hele Guatemala som gjorde han nysgjerrig på verden utenfor landsbyen. Ronny ble værende så lenge som fem år i USA. Han gikk high school der, hadde ymse strøjobber og reiste en del rundt i landet. For han var det ikke noe mål å tjene seg opp penger. Ronny sendte heller ikke hjem penger under oppholdet i USA. Et interessant trekk ved Ronny er måten han understreker hvor viktig migrasjon var for hans sosiale status da han vendte tilbake til Guatemala. Han sa blant annet:

”Tidligere var det gjerne de som kom hjem fra perm i militæret som fikk respekt. Nå er det de hjemvendte migrantene som får respekt”

Ronny pekte på at nå blir soldatene som kommer hjem på permisjon latterliggjort, mens migrantene får positiv oppmerksomhet når de vender hjem. Ronny beskrev hvordan han viste frem at han hadde penger da han kom tilbake USA til hjembygda. Han kunne spandere på venner og gå i banken og veksle inn dollars til quetzaler. Ronny sa at det ga han og andre hjemvendte migranter en viss respekt fra omgivelsene. Det at migranter viser frem sin velstand når de vender hjem viser Brettell (2003) i sin studie av portugisere som har migrert til Frankrike. De har en form for tilbakevendingsideologi. Hun viser eksempler på migranter som lever sparsommelig i

Frankrike, for deretter å vende hjem i feriene og være spandable og generøse på hjemstedet. Å bygge et nytt hus på hjemstedet er også vanlig praksis og en måte å vise velstand på (Brettell 2003: 62-64). Et uttrykk folk i Xela bruker om migranter, er "el ladino siempre regresa"- "ladinoen vender alltid hjem". Uttrykket kan antyde både at det er et ideal at migranter skal komme hjem igjen, og at migranter ønsker å vende tilbake.

Ronnys bror var hans viktigste starthjelp da han kom til USA. Broren hjalp han i starten og det var nettopp til Florida, hvor broren fortsatt bor, at Ronny først dro. Mange studier viser at slektskapsnettverk er helt sentralt ved migrasjon. Betydningen av slektskapsnettverk kan sees tydelig ved hvordan guatemalanske migranter konsentrerer seg i noen områder av USA. Los Angeles, Florida og New Jersey er områder med større guatemalanske diasporamiljøer. Migrantene reiser til de stedene hvor slektninger eller venner allerede har etablert seg. Det er et fellestrekk ved migrantene jeg snakket med at slektskapsbånd var nyttige i forbindelse med migrasjon. Denne formen for migrasjon defineres som nettverksmigrasjon og så fort en person har migrert, blir det mer sannsynlig at noen av hans nære venner eller slektninger følger etter (Massey 1993: 448-449). Årsaken til at *en* persons migrasjon genererer flere migranter er at det blir tryggere og billigere å migrere. Det blir tryggere fordi den neste som migrerer har noen som kan hjelpe han eller henne i gang ved ankomst i det nye landet. Det gjelder hjelp med rent praktiske forhold og økonomisk støtte. Det blir også billigere for migrant nummer to osv. som migrerer når de kan bo hos den første som migrerte. Samtidig kan den første migranten også gjøre det lettere å finne en jobb kjapt for nyankomne. Disse trekkene er tydelige også ved Blanca tidligere i kapitlet. I Ronny sitt tilfelle er det ut i fra denne nettverksteorien mer sannsynlig at han skulle migrere, siden han allerede hadde en nær slektning i USA.

Massey (1993) redegjør altså for en teori som viser at migrasjon har en tendens til å bli evigvarende. Flyten av mennesker mellom landene blir stabil og jevn. Migrasjon blir en vanlig handling. Det er flere årsaker til det, som vi også finner igjen når det gjelder migrasjonen fra Guatemala til USA. En årsak er at det etableres systemer for å få migrantene illegalt fra senderlandet til mottakerlandet. Det ser vi i Guatemala ved coyotenettverkene som er et system som utviklet seg når antall migranter økte og en del personer skjønnte at de kunne tjene store penger på menneskesmugling. Guidesystemet gjør det enklere å migrere for guatemalanerne. Videre, så fort migrasjonen har fått et visst omfang peker Massey (1993:450-451) på at det dannes interesseorganisasjoner som hjelper immigranter. Eksempler er

menneskerettighetsorganisasjoner og organisasjoner som driver med juridisk rådgivning. De finnes i dag både i USA og i Guatemala. Organisasjonene er med på å gjøre det enklere for migrantene å klare seg i USA, og dermed blir det mer sannsynlig at det ankommer ytterligere migranter. I tillegg til hjelp fra organisasjoner, kan nye migranter regne med å få hjelp fra venner og slektninger når de ankommer mottakerlandet, enten de kommer legalt eller illegalt. De guatemalanerne som har få eller ingen slektninger i USA, blir som regel værende i Guatemala. De få som migrerer uten å ha noe sosialt nettverk i USA på forhånd, vil sannsynligvis oppleve større problemer enn de som har kontakter når de ankommer USA. Det blir vanskeligere å finne jobb og bolig uten kontakter. Slektskapsnettverk er spesielt viktig for guatemalanere siden de blir motarbeidet både av den guatemalanske og den nordamerikanske staten, slik jeg har vist i forhold til lovpraksis i USA og et dårlig fungerende politi- og justisvesen i Guatemala.

Skredderne: illegale migranter og forsørgere

Her vil jeg presentere et eksempel fra en skredderforretning i Xela hvor jeg ble kjent med innehaverne, Rosario og Javi. De er begge gift og har barn. Som gode kamerater hadde de startet forretningen sammen. Startkapital til forretningen hadde de opparbeidet seg gjennom arbeidsmigrasjon til USA. Rosario som er rundt 35 år, kunne fortelle meg at de hadde vært tre år sammenhengende i USA fra 1995-98. Oppholdet var en økonomisk suksess og de mente selv det skyldtes at de som skreddere behersket et fag. Dermed hadde de en yrkeskompetanse som arbeidsgivere i Los Angeles var interessert i. I kraft av sitt yrke var de i stand til å skaffe seg jobber som var brukbart betalt. Javi la vekt på at de ikke hadde jobbet på fabrikker. Fabrikkarbeid regnet han for å være dårligere betalt og mer slitsomt, og derfor en type jobb ufaglærte migranter må nøye seg med. Som faglærte fikk skredderne jobb i forretninger. Skredderne pekte altså på et skille mellom faglærte og ufaglærte migranter. Faglærte har større muligheter og er mindre sårbare for nedgangstider i arbeidsmarkedet. I dagens situasjon, med generell økonomisk nedgang i den amerikanske økonomien, har migranter med praktisk yrkesutdanning bedre muligheter for å lykkes enn de ufaglærte.

Sosialt sett hadde skredderne foretrukket å bli værende i Xela med sine familier, men på grunn av de gode inntektsmulighetene ved arbeidsmigrasjon, tok de sjansen på å dra. I motsetning til Brando, beskrev de det som en stor risiko å migrere til USA. Da jeg spurte Rosario

om han på forhånd var klar over hvor risikabel reisa var, svarte han bekreftende på det. Skredderne hadde liten mulighet til å velge vekk migrasjon, uansett hvor engstelige de var på forhånd. Som forsørgere i hver sine hushold ble det deres plikt å dra til USA. Her ser vi en vesensforskjell mellom de migrantene som drar på egenhånd, altså de uten forsørgeransvar, og de som drar som forsørgere. Det er kun forsørgerne som vil oppleve konkrete krav om å sende penger hjem til familien. En guatemalaner som er enslig har slik sett en frihet en forsørger ikke har. Forsørgeren må skaffe en inntekt til sitt hushold, mens enslige som regel bare trenger å tenke på sin egen økonomi.

Begge mennene mente det hadde vært et tøft og slitsomt opphold i USA med mye jobbing. De brukte begge "éstres" (stress) eksplisitt i beskrivelser av sine erfaringer i USA. De fortalte meg at de hadde blitt syke av stress. Javi sa det slik:

"Livet går mye saktere her i Guatemala. Nå er jeg på jobb, men har allikevel tid til å stå her og snakke med deg. Jeg har også tid til å gå ut å drikke kaffe med en kamerat i løpet av arbeidsdagen"

Skredderne erfarer dagliglivet som mye roligere hjemme i Xela. På jobb i California arbeidet de hardt hele tida og hadde i liten grad mulighet til å styre sitt eget arbeidstempo. Det å kunne styre sin egen arbeidstid, vurderes som nevnt tidligere som viktig blant mine informanter. Det dreier seg om å ha en mindre tidsbundet hverdag enn det livet migranter har med lønnsarbeid i USA. Et tidligere nevnt eksempel på det er Brando som jobber i en familiebedrift hvor arbeidstiden hans er fleksibel. I tillegg sper han på lønnsmessig med å jobbe som språkskolelærer i perioder. Videre har jeg også beskrevet studenten Ronny som har bijobber i den uformelle sektoren, og selv styrer når han vil jobbe. Han driver med egen import og datagrafikk. Julio er et tredje eksempel på det samme, han kjøper og videreselger nøtter og velger selv når han vil drive med det.

En fleksibel arbeidssituasjon tidsmessig er et fellestrekk ved mine informanter, men de er også avhengig av å tjene en viss sum hver måned for at deres privatøkonomi skal gå rundt. Det betyr lange dager og mange timers jobbing i løpet av en uke. Man jobber ikke nødvendigvis vesentlig mindre i Guatemala enn i USA målt i antall timer, men arbeidet er mindre intensivt og de har denne muligheten til å delvis bestemme selv når de vil jobbe. Derfor beskriver skredderne

at de har et bedre sosialt liv i Xela. Samtidig er jobbene også ofte mer lystbetont i Xela, siden flere er personlig engasjert i jobben, ved at de er involvert i driften av arbeidsstedet de jobber ved eller driver. Skredderne som driver sin egen butikk og Brando som jobber i familiebedrift er eksempler på nettopp personlig involvering i jobben. De to mennene i skredderforretningen forlot kone og barn i Guatemala for en periode på hele tre år. Jeg vil hevde at de anser det som en plikt å forsørge sin egen familie og at det er hovedårsaken til at de dro til USA. Reichert (1982) beskriver fra Mexico hvordan migrasjon blir et rite de passage for unge mennesker. Migrasjon blir så innbakt i det lokale meningsunivers at de som ikke migrerer blir ansett for å være late og dvaske. Følgelig blir det en plikt å migrere. Det kan hevdes at de som ønsker å fremstå som rimelige og pliktoppfyllende personer derfor bør migrere. Siden migrasjon er en velkjent og etablert mulighet i Xela, vil personer uten arbeid eller med vesentlig lavere inntekt enn det de kan regne med i USA, oppleve et press fra omgivelsene om å migrere. Det er nærliggende å anta at skredderne har opplevd et slikt press. Det sosiale presset til å migrere har sammenheng med at såpass mange allerede har gjennomført vellykket arbeidsmigrasjon til USA. Dermed blir migrasjon noe skredderne gjør for å oppfylle sin rolle som forsørgere. Hadde de blitt værende i Xela ville de fått store problemer med å skaffe seg egen bolig og dermed opprette et selvstendig hushold til familien. I tillegg ville de neppe vært i stand til å skaffe den nødvendige kapitalen til å starte forretningen de i dag driver. Siden de potensielt hadde så mye å tjene på å migrere, valgte de å migrere. Altså, samtidig som skredderne gjorde selvstendige valg om å migrere, ligger det visse føringer i samfunnet som leder til migrasjon. Lancaster (1992:197) beskriver hvordan menn er fanget: *"Men are caught. They have to do the honorable thing, the manly thing -even if it is not what they really want to do – or lose face"*

Med skredderne gjelder det samme. Som (mannlige) forsørgere må de oppfylle plikten til å skaffe familien en skikkelig inntekt. Dermed vil jeg anta de opplevde et press fra omgivelsene om å migrere til USA.

Migrantidentitet og kategorisering av migranter

Når jeg snakket med skredderne om deres erfaringer i USA beskrev de guatemalanske migranter som ærlige mennesker. Javi hevder at guatemalanere har et godt rykte på seg i USA, de har det han kaller et "frena cara" – "et godt og rent ansikt". Skreddernes beskrivelser av guatemalanske migranter kan forstås som en prosess som definerer gruppeidentitet internt. I beskrivelser av

meksikanere og mellomamerikanere fra Nicaragua, Honduras og El Salvador fortalte de meg at migrantene derfra er "gente que roba" - "folk som stjeler". Javi mener at latinamerikanere fra nabolandene ikke bryr seg om hvordan de tjener penger. Han mener andre ladinoer ikke går av veien for å drive med for eksempel narkotikahandel og fortalte at han hadde avslått flere tilbud om å delta i narkotikaomsetting mens han var i USA, nettopp fordi han ville tjene penger på ærlig og skikkelig vis. Skredderne understreker at de tilhører gruppa av ærlige migranter, underforstått de guatemalanske migrantene. Indirekte hevder de at de har god moralsk karakter, slik jeg tidligere har nevnt at amerikanske myndigheter krever av nye statsborgere.

Måten skredderne beskriver seg selv på, og måten de kategoriserer andre migranter på, kan forstås som former for identitetsprosesser. Jenkins (1994:200) bruker et etnisitetsperspektiv og viser interne og eksterne prosesser for identitetsproduksjon. Han skiller mellom begrepene gruppe og kategori. En sosial gruppe er rotfestet i prosesser av intern definisjon, mens en sosial kategori defineres eksternt. Videre peker Jenkins (1994:201) på at sosiale grupper og sosiale kategorier er ulike former for "sosiale kollektiver". Han understreker også at de fleste kollektiver i virkeligheten defineres på begge måter, både ved eksternt og intern definering. Jenkins definisjon sammenfaller med en av Barths (1969) grunnleggende påstander: "Ethnicity, the production, reproduction and transformation of the social boundaries of ethnic groups, is a two-way process that takes place across the boundary between "us" and "them" (Barth i Jenkins 1994:199). Det "oss" som skredderne etablerer utfordres av "de andre". Det er for eksempel amerikanske myndigheter som kategoriserer skredderne og alle andre illegale migranter som lovbrøtere via lovene. I praksis gjøres denne kategoriseringen av migranter gjennom maktutøvelse ved utvisning og fengsling.

Berkovwitz (2005 i Comaroff 2006) peker her på en interessant tendens innenfor dagens stater, nemlig at lovlighet til dels har erstattet rettferdighet som parameter for etisk handling. Det ser vi ved at skreddernes migrasjon defineres som uetisk og gal av motstandere av migrasjon, simpelthen fordi den ifølge loven er ulovlig. Det diskuteres i liten grad om loven faktisk er rettferdig. Skredderne motarbeider kategoriseringen som kriminelle ved å beskrive seg selv som ærlige og hardtarbeidene migranter. Her ser vi hvordan kategorien migrant defineres både utenfra og internt. Javi og Rosario definerer seg selv som ærlige og skikkelige, mens de utenfra blir definert som kriminelle. Jenkins (1994) peker videre på at erfaringen av å bli kategorisert kan bidra til gruppeidentitet. Jeg mener skredderne har nettopp den erfaringen. Når alle illegale

migranter skjæres over en kam, ønsker de å unngå den negative kategoriseringen og forsøker derfor å fremstå som ekstra ærlige (og guatemalanske) migranter. Skredderne motarbeider dermed stereotypier om at alle migranter er uærlige eller kriminelle. Det er viktig å motarbeide slike stereotypier også hjemme i Xela. Som hjemvendte migranter med en viss suksess er det viktig for skredderne å kommunisere at suksessen er et resultat av ærlig tjente penger. De ønsker å fremstå som respektable personer ovenfor venner, bekjente og kunder i Xela. Siden skredderne som illegale migranter har brutt amerikanske lover, blir det desto viktigere for dem å fremstå som ærlige migranter og distansere seg fra det de beskriver som kriminelle migranter. De understreker at de jobbet hardt og hadde ordentlige jobber i USA. Ved å fremstå som ærlige migranter, mener jeg de hevder en moralsk rett til å jobbe i USA selv om de brøt loven ved å ta seg ulovlig inn i landet. Det er tydelig at skredderne mener at det er rettferdig at også guatemalanere (ikke bare nordamerikanere) skal kunne jobbe i USA.

Disse identitetsprosessene er måter migranter forholder seg til en usikker situasjon, hvor de er omgitt av kriminalitet, beskyldninger om uærlighet og negativ kategorisering. Dermed blir det viktig å fremstå som ærlig og skikkelig, for å distansere seg fra de problematiske sidene ved migrasjon som kriminalitet, overdrevent amerikanisert konsum og umoralsk livsførsel. Jeg fant en klar tendens til at guatemalanere definerer det amerikanske samfunnet og livsførselen der som umoralsk. Ystanes (2003) viser tilsvarende synspunkter fra guatemalanere som regner USA og amerikanere som moralsk lavere enn Guatemala. USA betraktes som positivt økonomisk, men problematisk moralsk. Blant mine informanter er det en allmenn oppfatning at det livet som leves i Xela er mer moralsk riktig enn tilværelsen i USA. Mange mener at det er moralske farer knyttet til å dra til USA. Det dreier seg om narkotika, løssluppen livsstil og en galopperende konsumtilstand. Samtidig er migranten mer på egenhånd enn når han eller hun er hjemme i Xela. Migranter har ikke det samme sosiale nettverket rundt seg når de er i USA. Flere fortalte meg om slektninger som hadde blitt gjengmedlemmer og hadde fått narkotikagjeld og drapstrusler. Brando fortalte om slektninger som vender hjem og er misfornøyd med det de nå oppfatter som ”3.verden-landet” Guatemala. En del migranter som vender hjem har vendt seg til et annet konsum og blir desillusjonerte med situasjonen i Xela når de kommer tilbake til Xela igjen. Brando nevnte for eksempel en fetter som tjener ti ganger så mye i USA, men som samtidig også bruker ti ganger så mye i USA som i Guatemala. Dette er eksempler på konsumforskjeller mellom landene som ses på som problematisk når migranter kommer hjem til Xela.

Problematikken rundt de kriminelle gjengene i Guatemala har sammenheng med migrasjon til USA. Mytene og historiene i Xela om de fryktede ”maras”, altså gjengene, har det til felles at de gir det amerikanske samfunnet skylda både for produksjonen av gjengene i USA, og deretter eksporten av problemet til Mellom-Amerika. Disse forestillingene om USA er interessante. I det umoralske USA er det fort gjort å havne i problemer: man kan bli gjengmedlem eller kriminell hvis man ikke passer seg. Vanlige synspunkter om amerikanerne som jeg hørte, er at de er ikke-religiøse og at narkotika florerer i USA. USA ansees som en annen moralsk sfære.

Som en parallell til at skredderne beskriver et skille mellom ærlige og uærlige migranter fra ulike land, beskriver andre informanter et skille mellom god og dårlig migrasjon. Ulike migranter fra Xela kategoriseres med andre ord også forskjellig. Ønsket om å fremstå som ærlige og skikkelige migranter kan settes i sammenheng med denne diskursen. Mange voksne og særlig kvinner som jeg snakket med i Xela var skeptiske til migrasjon. De mener at de unge som forsøker å migrere nå er naive og dumdristige. En del voksne kritiserer migrasjon som er motivert av eventyrlyst ved å peke på hvor farlig selve reisa er, og de peker på hvor hardt det er å være migrant i USA. Disse personene snakket ofte på bakgrunn av førstehåndserfaringer. Mine observasjoner tyder videre på at ungdom og unge voksne ser mer positivt på migrasjon enn voksne. Unge menn som Brando, Julio og Ronny som jeg har beskrevet tidligere i oppgaven, er alle positive til migrasjon. For voksne, slik jeg har vist med skredderne, er migrasjon som regel et nødvendig onde for å skaffe penger til familien. Ut i fra min empiri er den typiske årsaken til at de unge migrerer eventyrlyst, et ønske om å oppleve noe nytt og et ønske om flere muligheter. I diskursen om migrasjon skilles det mellom disse to typene for migrasjon. Den typen migrasjon som gjøres innenfor en familieramme, det vil si at et voksent familiemedlem migrerer for å kunne sende hjem pengebidrag, defineres som ”god” migrasjon. Den andre varianten, ungdom som drar på egenhånd, defineres som ”dårlig” migrasjon.

En forklaring jeg hørte på at så mange ungdommer migrerer, er at de er smittet av den amerikanske drømmen. I Xela sier man ”*tiene el sueño americano*” – oversatt, ”de har den amerikanske drømmen”. Den amerikanske drømmen dreier seg her om å bli rik og leve et økonomisk velstående liv. Roberto som er i 40-årene og driver sitt eget reisebyrå i Xela, advarer ungdommen på det sterkeste mot å migrere. Han prøver å motvirke den amerikanske drømmen. Han deltar på ulike møter i organisasjoner og på skoler, hvor han forteller om sine negative erfaringer med migrasjon. Han forklarte at det han ønsker med å fortelle sin historie er å vise

ungdommen et realistisk bilde av hva som venter ved migrasjon. Han vil med andre ord avlive noen myter om den amerikanske drømmen. Han mener migrasjon ikke er verdt prisen man må betale i form av vanskeligheter psykisk og fysisk. I hans øyne er migrasjon forbundet med for mye usikkerhet. Paradokset med Roberto er at han samtidig fortalte meg at viktige ting han har oppnådd i livet sitt hovedsakelig er finansiert av hans egne pengebidrag. Reisebyrået og utdanningen til barna hans er virkeliggjort ved hjelp av hans egne pengebidrag fra USA. Han er et levende bevis på positive resultater ved hjelp av migrasjon. Allikevel advarer han ungdommen mot å migrere. Han skiller mellom unge og voksne migranter, det er særlig de unge han henvender seg til når han deltar på møter. Når han snakket på disse møtene la han vekt på at det er trist å være borte fra familien så lenge, at arbeidslivet er veldig hardt i USA og at man som ladino ofte blir ydmyket i USA.

Når migrasjon defineres som negativt har det også sammenheng med at en del migranter havner i problemer i USA. Det er ikke bare arbeidslitet og den farlige reisa som legges til grunn når migrasjon kritiseres. Brando fortalte meg at han hadde ønsket å dra til USA i den perioden han drev med det han selv kalte "excesso" (overdreven drikking og festing). Han var nå glad for at han ventet til han ble eldre med å migrere. Som tidligere nevnt mislyktes han med et migrasjonsforsøk for et par år siden, men det var flere år etter perioden med "excesso". Med all friheten i USA mente Brando at han kunne havnet i alvorlige problemer hvis han hadde dratt den gangen som ungdom. I sammenheng med risiko i USA nevnte han flere eksempler på slektninger som hadde endt opp som gjengmedlemmer og som nå hadde store problemer. En fetter av Brando som bor i Texas er erklært "persona non grata" av en gjeng i Los Angeles og kan ikke dra dit uten fare for sitt eget liv. I diskursen om migrasjon finnes det de som mener migrasjon er problematisk fordi migranter ikke synes livet i Xela er "bra nok" når de vender tilbake. Flere av mine informanter kritiserte de forandringene som skjer med migranter i løpet av et migrasjonsopphold. De har erfart at slektninger eller venner er misfornøyde med forholdene når de vender tilbake til Xela. Folk jeg snakket med er skeptiske til migrasjon fordi de mener det er en fare for at migranter fremmedgjøres og at de mister tilhørighet til hjemlandet på grunn av nye erfaringer i USA. Migranter som mistrives når de vender hjem fordi de har blitt vant til et annerledes og mer vestlig konsummønster, slik Priore beskriver: "Among the migrants themselves, experience in an advanced industrial economy changes tastes and motivations" (Priore 1979 i Massey 1993:452). Brando fortalte meg som nevnt en historie som illustrerer slik konsumendring. Fetteren hans, som

for det meste bor i USA, bruker å si at han tjener ti ganger mer og bruker ti ganger mer i USA. Når han har oppholdt seg lengre perioder i Xela klager fatteren over at han ikke en gang har råd til å ta familien med på McDonalds med det han tjener i Xela. Eksempelet tyder på at han har vendt seg til et høyere konsum og at det er en viktig årsak til at han nå blir værende i USA. Guatemalanere som er skeptiske til migrasjon vil påstå at Guatemala ikke er "bra nok" for han lenger, og at migrasjon således fører til problemer i lokalsamfunnet. Dette er altså beskrivelser av hvordan migranter forandrer seg når de blir påvirket av "amerikansk kultur". Det er en av årsakene til at mange voksne guatemalanere er skeptiske til at ungdom og unge voksne migrerer. Jeg har tidligere beskrevet at Blanca mente slektningene hennes som hadde vært lengre perioder i USA hadde forandret seg negativt. Slik negativ påvirkning betegnes med uttrykket "El dolar maldeña" – "dollaren gjør skade". Uttrykket blir brukt i forbindelse med historier om negative følger av migrasjon. Slik jeg forstår det er uttrykket en indirekte måte å si at USA er forbundet med moralsk fare.

Alle jeg snakket med er enige om at migrasjon har en positiv økonomisk effekt i Xela på grunn av pengebidragene, men sosialt ansees altså migrasjonen som problematisk. "Desintegracion familiar" – "familieoppløsning", er et problem som mange jeg snakket med pekte på. Når en av foreldrene er i USA, blir det vanskeligere å oppdra barna. Hvis migrasjonsoppholdet drar ut i tid og migranten blir årevis i USA, erfarer familien problemer med å holde sammen. Det ser vi ovenfor med Brandos fatter som hadde forandret seg så mye at han ikke lenger trivdes i Xela. Migrasjon anses altså som en moralsk trussel blant mange guatemalanere, mens andre ser på migrasjon som en mulighet til å forbedre egne liv. Disse to vidt ulike synene på migrasjon viser at migrasjonen er omstridt i Xela.

Kapittel 5: Fremtidsutsikter og avsluttende bemerkninger

Her vil jeg se nærmere på fremtidstro og pessimisme blant noen av mine informanter. Hva slags forhåpninger har de for fremtidens Guatemala? Avslutningsvis gir jeg noen bemerkninger til oppgaven i sin helhet.

”Mano dura”, en løsning på problemene?

Folk ser ulike løsninger på de omfattende samfunnsproblemene i Xela og Guatemala. Da jeg diskuterte saken med Salvador, en mann på rundt 40 år, fortalte han at han ønsker seg tilbake til situasjonen under militærregimet til general Lucas på 1970-tallet, altså til et betraktelig mer autoritært regime enn dagens form for demokrati. På den tida var det diktaturlignende tilstander hvor presidenten hadde omfattende makt. Salvador mente at det var bedre tider for rundt tretti år siden. Han følte seg vanligvis mye tryggere da. Nå til dags er han misfornøyd med usikkerheten i hverdagen. Han forklarte meg som nevnt i kapittel 2 hvordan guatemalaneres liv ikke er verdt noe, med sitt utsagn om at guatemalaneres liv ikke er mer verdt enn hunders. Det tyder på en dyptgripende misnøye og en følelse av å ha begrensede rettigheter. Han forklarte meg hvordan mitt liv var mer verdt enn hans, ganske enkelt fordi jeg i denne settingen er utlending og ikke guatemalaner.

”Mano dura” som betyr ”sterk hånd” er betegnelsen som brukes på denne typen politikk. Mange mener slik praksis med nulltoleranse ovenfor kriminalitet kan være en løsning på problemene med kriminalitet. Dette bygger på en antagelse om at hvis man løser problemene med kriminaliteten, så vil andre ting løse seg også. På politiske reklameplakater symboliseres ”mano duro” som regel med en mannlig knyttet neve. Neven kan symbolisere makt, vold, hardhet og motstand. I denne settingen symboliserer den etter min mening hardhet og vilje til å bruke makt. Kandidaten som fikk nest størst oppslutning ved presidentvalget i Guatemala høsten 2007 gikk til valg med nettopp slagordet ”Mano dura”. Den mannlige generalen Perez Molina satset på denne tøffhetsstrategien i valgkampen. Selv om Perez Molina til slutt tapte presidentvalget, fikk han solid oppslutning og var en av to kandidater som gikk videre til den andre og avgjørende valgrunden. Ut ifra valgresultatet ser det ut til at mange guatemalanske velgere mener at ”jernhånds”-politikk med strenge straffer og mer politi vil løse problemene i landet. Blant disse personene er det altså kriminaliteten som ansees som hovedproblemet i landet og årsaken til

økonomiske og sosiale problemer. Caldeira (2000) viser hvordan slik jernhåndspolitikk er et tilsvar til omfattende kriminalitet. Hun tolker ønsker om autoritær styring som: "... a greater concern with solving an immediate problem than with analyzing the longterm consequences of the solution" (Caldeira 2000:57). Jernhåndspolitikk får muligens ned kriminaliteten på kort sikt, men menneskerettigheter og rettssikkerhet blir neglisjert under autoritære regimer. De grunnleggende årsakene til volden, blant annet et svakt justisvesen, forblir uløste. Myndighetene kritiseres av nær sagt alle mine informanter. Det tyder på at myndighetene har liten legitimitet. Det må sies å være et paradoks å ville gi videre fullmakter til et politi- og justisvesen som man mener ikke fungerer, slik jernhåndspolitikken innebærer. Slik Salvador ser det, har demokratiet feilet. Usikkerheten han erfarer til daglig, gjør at han ikke har tillitt til det politiske systemet. Caldeira (2000:339) betegner Brasil som et "disjunctive democracy":

"By calling it disjunctive... I call attention to its contradictory processes of simultaneous expansion and disrespect for citizenship rights, processes that in fact characterize many democracies around the world today".

Jeg vil hevde at Guatemala er et slikt demokrati med disjunktive tendenser. Vidt ulike dynamikker gjør at en eventuell demokratisk utvikling er tvetydig. Selv om fredsavtalen fra 1996 ga innbyggerne flere og bedre rettigheter, og fokuset på menneskerettigheter har blitt sterkere, erfarer Salvador at hans rettigheter i praksis har blitt mer begrenset. Hans situasjon har forverret seg etter fredsavtalen og demokratiseringa. Hans forslag til løsning er å slå hardt ned på de kriminelle, heller enn dyptgående reformering av justisvesen og politivesen for å skape rettferdighet. I Xela merket jeg på hvordan innbyggerne snakker om "ladrones", bandittene, at det hersker en dyp usikkerhet rundt hvem de kriminelle egentlig er. Motivene for den ofte rå volden er uklare. Det helhetlige bildet med tungt bevæpnede kriminelle, et politivesen som de fleste ikke stoler på og et justisvesen med minimal legitimitet, gjør at mine informanter erfarer mye usikkerhet. Når Salvador ønsker å slå hardt ned på kriminalitet, mener jeg det også dreier seg om en frykt for det onde, en frykt for kreftene bak den omfattende kriminaliteten. Jernhåndspolitikkens mål er å kontrollere det onde. Tilhengere av jernhåndspolitikk etablerer klare skiller mellom "good and evil", selv om slike skiller ikke er klare i virkeligheten. I deres øyne er og forblir kriminelle onde (Caldeira 2000:348).

Dødsstraff er en måte å gjennomføre jernhåndspolitikken på. Kongressen i Guatemala vedtok våren 2008 at dødsstraff skulle gjeninnføres, men president Colom la ned veto i saken.³⁷ Dermed ble ikke dødsstraff gjeninnført, men det er tydelig at jernhåndspolitikken har solid oppslutning i kongressen. Hva tyder ønsket om nulltoleranse ovenfor kriminelle på? Først og fremst at mange innbyggere er veldig misfornøyde med dagens situasjon. Salvador og mange med han erfarer dagens problemer i Guatemala som så alvorlige at mange mener det trengs drastiske virkemidler for å bedre på situasjonen. Salvador erfarer som mange andre ladinoer i Guatemala at han er marginalisert. Derfor ønsker han politiske forandringer som kan gi praktiske utslag som gjør hans liv bedre. I praksis vil det si et liv med mindre usikkerhet.

Pessimistiske Andrés

”Estamos mal, muy mal”, brukte Andrés, en middelaldrene mann, å si når vi pratet om dagens situasjon i Xela og Guatemala. Det kan oversettes med ”Vi sitter dårlig i det, meget dårlig i det”. Det er den økonomiske situasjonen og mangelen på sikkerhet som også Andrés er misfornøyd med. Han føler seg marginalisert og er pessimistisk i forhold til framtida. Andrés snakker her om en kollektiv erfaring. Han snakker i ”vi”-form. Det er ”vi guatemalanere”, ”vi” som i den store majoriteten av Guatemalas befolkningen som tilhører enten arbeider- eller den nedre middelklassen. ”Muy mal” forsterket uttrykket, han erfarer ikke bare situasjonen som dårlig, han forsterker utsagnet med å gjenta ”mal”. For meg, tilhøreren, skal det ikke herske tvil om at det faktisk er problematiske tider for han og hans landsmenn.

Lancasters (1992) monografi fra Nicaragua er titulert ”life is hard”. Det er et uttrykk som minner om ”Estamos mal, muy mal” som jeg hørte i Xela. ”Life is hard” eller ”la vida es dura” er et vanlig utsagn i Nicaragua. Lancaster kaller det ”implisitt sosial kunnskap”: Livet er hardt, de rike blir rikere og de fattige blir fattigere. Disse stereotypiene om livet sier noe om virkelighetsoppfatningen til informantene. Som Lancaster (1992:xv) også påpeker er slike uttrykk kontekstavhengige. Det samme utsagnet kan uttrykke vidt forskjellige ting. Begge uttrykkene sier noe generelt om livet. Selv om det primært er pessimistiske utsagn, kan de når de sies med sarkasme også være motstand, kritikk og et skjevt blick på tilværelsen.

³⁷ Amnesty International: ”Det nytter: Dødsstraff blir ikke gjeninnført”, 10.5.2008, <http://amnesty.no/web.nsf/pages/7914DAD16DABD91EC125744500375E29>

Særlig Andrés sitt utsagn vitner om en erfaring av å være marginalisert. Selv om jeg ble kjent med han som en livsglad og humørfylt fyr, var det tydelig at han er misfornøyd med urettferdigheten i Guatemala.

Hvem er det så Andrés er skuffet over? Hvem får skylda for de dårlige tidene? Han er skuffet over politikerne. "Gracias a Dios no somos politicos" - "Takk gud for at vi ikke er politikere", sa Andrés flere ganger når vi diskuterte samfunnsforhold i Guatemala. Det virker som om han har gitt opp politikerne. Politikerne er etter hans mening umoralske. Han forklarte meg hvordan politikerne ligger våkne om natta og bekymrer seg for drap eller kidnappinger som kan ramme deres familier. Andrés har allikevel liten sympati for deres situasjon, det er interessant hvilken voldsom avstand han føler til det politiske samfunnsjiktet. Han bare trakk på skuldrene over den frykten han beskrev at politikerne lever med. Han har ingen eller liten medlidenhet med politikerne. Denne politikerforakten tyder på et segmentert og splittet samfunn, med store utfordringer hvis denne marginaliserte demografiske majoriteten av befolkningen som Andrés tilhører, ikke skal forbli nettopp det, politisk og økonomisk marginalisert.

Avsluttende bemerkninger

Denne oppgavens to sentrale temaer er usikkerhet og migrasjon. Siden menneskers erfaring av usikkerhet i Xela, virket å være et sentralt trekk i deres hverdag, har jeg valgt å fokusere på usikkerhet og risiko. Ved å presentere både mannlige og kvinnelige informanter, har jeg sett på livserfaringer av usikkerhet og risiko i forhold til kjønn, kriminalitet og migrasjon. Det å migrere fra Xela til USA, ser jeg primært som resultat av klasseforskjeller og marginalisering. Rundt migrasjon har jeg også presentert empiri som viser at ungdom og voksne har drømmer og ønsker om et bedre liv enn det de har i dagens Guatemala. Derfor er det ikke bare forsørgere som vil skaffe pengebidrag til familien som migrerer, men også lykkejegere. Både Brando, Ronny, Julio og Blanca eksemplifiserer jakten på noe bedre. De er arbeidsomme og har pågangsmot, så de klarer seg relativt bra i Xela. På den annen side erfarer de å være marginalisert i et urettferdig samfunn, og dermed ønsker de seg samtidig vekk. "El sueño americano - den amerikanske drømmen, vil nok på mange måter leve videre i Guatemala så lenge den omfattende urettferdigheten består. Det er sannsynlig at det hver eneste dag er guatemalanere som sier: Jeg drar innen to uker!

Litteraturliste

Barth, Fredrik 1969

Ethnic Groups and Boundaries: the Social Organization of Culture Difference. Ed. Fredrik Barth. Bergen: Universitetsforlaget

Bertelsen, Bjørn Enge 2007

”Å dø her koster ikke noe”. Vold, rettsantropologi og suverenitet i det postkoloniale Mosambik. *Norsk antropologisk tidsskrift*. Nr. 3-4, 2007. Årgang 18

Brettell, Caroline 2003

Anthropology and Migration. Essays on Transnationalism, Ethnicity, and Identity. Oxford: Altamira press

Caldeira, Teresa P.R. 2000

City of Walls: Crime, Segregation, and Citizenship in Sao Paulo. Berkely and Los Angeles: University of California Press

Comaroff, John and Jean 2006

Law and Disorder in the Postcolony. Chicago: University of Chicago Press

Cowan, Jane K., Marie-Bénédict Dembour, and Richard Ashby Wilson 2001

Culture and rights: anthropological perspectives. Cambridge: Cambridge University Press.

Goffman, Erving 1992 [1959]

Vårt rollespill til daglig – En studie i hverdagslivets dramatik
Oslo: Pax forlag

Gutmann, Matthew C. 2007 [1996].

The Meanings of Macho. Being a Man in Mexico City. Second edition (førsteutgave 1996)
Berkeley: University of California Press

Handy, J. 2004

Chicken thieves, witches and judges: vigilante justice and customary law in Guatemala. *Journal of Latin American Studies*, vol. 36, pp. 533–561.

Hansen, Thomas Blom and Stepputat, Finn ed. 2005.

Sovereign bodies: citizens, migrants, and states in the postcolonial world. Princeton, N.J. : Princeton University Press

Jenkins, Richard 1994

Rethinking ethnicity: identity, categorization and power. *Ethnic and Racial Studies*, 17(2)

Kapferer, Bruce 2005

Introduction: Oligarchic corporations and New State Formations. *Oligarchs and oligopolies : new formations of global power*, ed. Kapferer, Bruce. New York: Berghahn books.

Lancaster, Roger 1992

Life is Hard. Machismo, Danger and the Intimacy of Power in Nicaragua. Berkeley: University of California Press

Massey, Douglas S 1986

The settlement process among Mexican migrants to the United States. *American Sociological Review* 51: 670-685

Massey, Douglas S. et al 1993

Theories of International Migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*, Vol. 19, No. 3 (Sep., 1993), pp. 431-466. Population Council

McNeish, John-Andrew 2008

Beyond the permitted Indian? Bolivia and Guatemala in an era of Neoliberal Developmentalism. *Latinamerican and Caribbean Ethnic Studies*. Vol. 3, No. 1 March 2008, pp 33-59

Moses, Jonaton W. 2006

International Migration: Globalization's last frontier. London & New York: Zeed Books

Nelson, D. M. 1999

A finger in the wound: Body politics in quincennial Guatemala. Berkeley, Calif.: University of California Press.

Nonini, Donald M. 2005

Making the case for kleptocratic oligarchy (as the dominant form of rule in the United States). *Oligarchs and oligopolies: new formations of global power*, ed. Kapferer, Bruce. New York: Berghahn books.

Pritchett, Lant 2006

Let their people come. Breaking the gridlock on global labor mobility. Washington D.C: Center for global development

Reichert, Joshua S. 1982

Social stratification in a Mexican sending community: The effect of migration to the United States. *Social Problems* 29: 422-433

Schiller, Nina Glick et al. 1992

Towards a transnational perspective on migration: race, class, ethnicity, and nationalism reconsidered. New York: Vol. 645, pp. xv, 259 s. New York Academy of Sciences.

Shipler, David K. 2004

The Working Poor: Invisible in America. New York: Knopf.

Sieder, Rachel og Witchell, Jessica 2001

Advancing indigenous claims through the law: Reflections on the Guatemalan Peace Process. *Culture and rights: Anthropological perspectives* (Ed. Cowan, Dembour og Wilson). Cambridge: Cambridge University Press.

Sørensen, Nina Nyberg og Olwig, Karen Fog ed. 2002

Life and livelihoods in a globalizing world. New York: Routledge

Ystanes, Margit 2003

"Venner finner man i familien, ute på gata er det bare fiender": en studie av moralitetsdiskurser og mestrings av utrygghet i Quetzaltenango, Guatemala". Hovedoppgave i sosialantropologi, UIB

Warren, Kay B. 1993

The Violence within: Cultural and Political Opposition in Divided Nations. Boulder, Colo. : Westview Press

Annen litteratur

Central America Report. *Inforpress Centroamericana*. Calle Mariscal o Diagonal 21 6-58 Zona 11, Guatemala city. <http://www.inforpressca.com/CAR/>

El Pais. <http://www.elpais.com> spansk dagsavis

Fremmedord blå ordbok 2000 Oslo: Kunnskapsforlaget

Le Monde diplomatique. <http://www.lmd.no/> Norsk månedsavis

Migration Information Source. www.migrationinformation.org

New York Times. <http://www.nytimes.com/>

Prensa Libre. <http://www.prensalibre.com> Guatemalansk dagsavis

Webster's Third International Dictionary 1976